

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Tereza Salmonová

Problematika soudnictví v trestním řízení nad mládeží

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: *Profesor JUDr. Jiří Jelínek, CSc.*

Katedra: Trestní právo

Datum vypracování práce: prosinec 2012

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci na téma „Problematika soudnictví v trestním řízení nad mládeží“ vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. prosince 2012

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé diplomové práce panu Prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za odborné rady a připomínky při zpracování této práce a JUDr. Pavlu Zelenkovi, soudci Vrchního soudu v Praze též za podporu, odborné rady a připomínky k mé diplomové práci.

OBSAH

ÚVOD	6
1 HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY ŘÍZENÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE	8
1.1 Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží do vzniku samostatného Československého státu a její vývoj	8
1.2 Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží v předmnichovské Československé republice	9
1.3 Charakteristika vývoje trestního soudnictví nad mládeží v období od roku 1950 do roku 1989	11
1.4 Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží po roce 1989 do nabytí účinnosti zákona č. 218/2003 Sb.	14
2 NOVÁ ZÁKONNÁ ÚPRAVA TRESTNÍHO SOUDNICTVÍ NAD MLÁDEŽÍ	16
2.1 Společenskopolitická, kriminologická a mezinárodně právní východiska nové zákonné úpravy	17
2.1.1 Pojem restorativní justice	17
2.2 Mezinárodně právní východiska, principy a jejich významné dokumenty	18
2.3 Obecná charakteristika zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a jeho vztah k jiným právním předpisům	21
2.4 Základní pojmy a zásady zákona o soudnictví ve věcech mládeže a jejich specifika	23
3 ŘÍZENÍ V TRESTNÍCH VĚCECH MLADISTVÝCH	26
3.1 Zásady řízení s mladistvými	28
3.2 Subjekty řízení ve věcech mladistvých	34
3.2.1 Mladistvý	35
3.2.2 Poškozený	36
3.2.3 Orgán sociálně právní ochrany dětí	36
3.2.4 Probační a mediační služba	37
3.2.5 Zúčastněná osoba	38
3.2.6 Orgány činné dle ZSM	38
3.2.7 Státní zastupitelství	39
3.2.8 Obhájce	40

3.3	Vazba, zadržení ve vztahu k mladistvým	41
3.4	Nutná obhajoba.....	43
3.5	Ochrana soukromí mladistvých v řízení dle ZSM.....	44
4	ŘÍZENÍ PŘED SOUDEM PRO MLÁDEŽ VE VĚCECH MLADŠÍCH 15 LET ...	46
4.1	Obecná charakteristika řízení	50
4.2	Postavení subjektů v řízení	51
4.3	Ochrana soukromí dětí podle zákona č. 218/2003 Sb.	51
4.4	Charakteristika opatření ukládaných dětem mladším 15 let.....	52
4.5	Použití občanského soudního řádu	54
4.6	Praktická část	54
4.6.1	Úvod praktické části – návrh státního zástupce	55
4.6.2	Ústní jednání dne 14. 5. 2012.....	57
4.6.3	Stanovisko diplomantky	58
5	ZPŮSOBY ŘÍZENÍ A ALTERNATIVNÍ DRUHY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ APLIKOVATELNÉ V ŘÍZENÍ S MLADISTVÝMI.....	59
5.1	Obecná charakteristika odklonů	59
5.2	Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	60
5.3	Podmíněné odložení návrhu na potrestání.....	61
5.4	Narovnání	62
5.5	Odstoupení od trestního stíhání	62
6	DE LEGE FERENDA.....	64
	ZÁVĚR.....	66
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	69
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	70
	ABSTRAKT.....	73
	SUMMARY.....	74
	KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS	75

ÚVOD

Dne 1. ledna 2004 nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Tento zákon mění a doplňuje dosavadní českou právní úpravu sankcionování mládeže, řízení ve věcech mladistvých a představuje po více než 60-ti letech opět samostatný kodex upravující velmi podrobně problematiku trestního soudnictví nad mládeží. Od vstupu tohoto zákona v účinnost vyvstaly na povrch mnohé problémy, kterým se teorie i praxe snaží čelit.

První část diplomové práce je výhradně věnována nástinu charakteristiky historického vývoje právní úpravy soudnictví nad mládeží na území současné České republiky až do konce roku 2003. Na tento nástin navazuje popis jeho současné právní úpravy v ZSM. V dílčí podkapitole se nachází stručná zmínka o složitém legislativním procesu, který předcházel přijetí ZSM, a rovněž se týká jeho kriminologických a mezinárodněprávních východisek. V následujících kapitolách je obsah diplomové práce věnován výkladu základních pojmů a zásad, na kterých je vybudováno specifické řízení ve věcech mládeže.

Těžištěm této práce je celková charakteristika řízení ve věcech mladistvých a na něj navazujícího řízení před soudem pro mládež ve věcech dětí mladších patnácti let, a to se zaměřením na vybrané instituty ZSM, především podrobnější rozbor i laickou veřejností diskutované problematiky ochrany soukromí mladistvého a dítěte mladšího patnácti let, specifík vazby, coby vážného zásahu do osobní svobody jednotlivce, obzvláště citlivého u mladistvého, povinnost nutné obhajoby včetně vymezení otázky počátku nutné obhajoby. Do kapitoly o trestním řízení byla vložena dílčí podkapitola označená jako *Praktická část*, jejímž smyslem bylo zjistit, zda postup soudu pro mládež v konkrétním občanskoprávním řízení ve věcech dětí mladších patnácti let je v souladu se ZSM a zda byl naplněn jeho účel. Diplomantka rovněž neopomenula zařadit do práce výklad alternativních opatření aplikovatelných v řízení s mladistvými jako zvláštních způsobů řízení.

Závěr diplomové práce je orientován na aktuální poznatky z řízení ve věcech mladistvých, přičemž jeho zdrojem byla rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky. V konečném závěru diplomové práce se diplomantka pokusila shrnout vlastní poznatky z rozhodovací praxe soudů při aplikaci ZSM a nastínit některá řešení v návrhu de lege ferenda, pokud se domnívá, že dosavadní zákonná úprava vykazuje určité nedostatky.

Téma diplomové práce si její autorka zvolila zejména proto, že problematika dětské kriminality zaujímá tradičně jedno z předních míst ve spektru trestně politické pozornosti prakticky každé společnosti, která má zájem na tom, aby pokud možno účinně uchránila nastupující generaci před rizikem kriminální kariéry. Jelikož pozornost věnovaná problematice týkající se dětské kriminality se veřejností umocňuje vždy v souvislosti se spácháním zvláště závažných deliktů, při nichž dochází ze strany médií k dramatizaci veškeré delikvence páchané dětmi, aniž by byla veřejnost vyváženě a korektně upozorněna na to, že se v takových případech zpravidla jedná o výjimečné excesy, které často nesouvisejí s věkem, ale spíše s poměry v rodině apod., ve kterých delikvent vyrůstal, či s jeho psychickým onemocněním nebo sociální nezralostí. Diplomantka je přesvědčena, že pokud se na tuto situaci nebude včas, citlivě a zároveň dostatečně reagovat, může eskalovat ve stále nebezpečnější útoky. *„Z této premise vycházel ZSM, kdy jeho hlavním smyslem bylo odstranit dřívější „čekání“ příslušných orgánů na dovršení patnáctého roku věku delikventních dětí v případech, kdy je třeba v jejich zájmu i v zájmu společnosti zareagovat mnohem dříve.“*¹

1 [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=nrptembqgrpxi4s7g5pxg5dsl4ytsnzoovtc&groupIndex=2&rowIndex=1&conversationId=51925>

1 HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY ŘÍZENÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE

1.1 Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží do vzniku samostatného Československého státu a její vývoj

Samotné sjednocování trestněprávních předpisů odstartoval až rok 1622, kdy došlo k Obnovenému zřízení zemskému, které bylo platné v Čechách od roku 1627, na Moravě pak od roku 1628. Tyto předpisy zakotvily podpůrně použití Koldínových městských práv, v těchto předpisech bylo možné nalézt zásady, které upřednostňovaly ve věcech deliktů nedospělců pokutu před trestem. Nedospělost pachatele byla jakási polehčující okolnost, která měla vliv na uložení trestu. Další etapu představovalo vydání Hrdelního řádu císaře Josefa I. pro území Čech, Moravy i Slezska, z roku 1707. Pro tento právní dokument bylo charakteristické, že uznával mladý věk jako všeobecnou polehčující okolnost zmírňující trest. Věková hranice byla stanovena pro pohlaví mužské na 18 let, pro pohlaví ženské pak na 15 let. Zajímavostí bylo, že do dosažení tohoto věku nesměly být tyto osoby nikterak mučeny a vystavovány svědecké výpovědi.

Až za Marie Terezie vydáním Hrdelního řádu v roce 1768 na území celého Rakouska se objevila v právním dokumentu oblast, která byla zaměřena na trestní soudnictví nad mládeží. Zde se poprvé rozdělili mladí pachatelé do tří skupin. Tyto skupiny byly rozděleny na dětství do 7 let s vyloučením trestní odpovědnosti, nedospělce do 14 let se sníženou trestní odpovědností a věk mladistvý do 16 let s plnou trestní odpovědností. Vydání Rakouského trestního zákona z roku 1852, který navázal na dělení mladých pachatelů do skupin dle vzoru Theresiany, zakotvil věk dětský, jako období nepřičetnosti do dovršení 10. roku, období nedospělosti jako období zmenšené přičetnosti do dovršení 14. roku a věk mladistvý jako období pro mírnější trestání do dovršení 20. roku věku.

Až přelom 19. a 20. století znamenal období nového pohledu na delikvenci mládeže, kdy se začaly prosazovat myšlenky samostatné právní úpravy soudnictví nad mladistvými. Tyto snahy gradovaly v roce 1910, kdy došlo k vypracování osnovy Zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých. Vůdčí myšlenka tohoto legislativního záměru zněla, že dítě školou povinné nenáleží před trestního soudce.²

2 Válková, H.: Odpovědnost za mládež. In Trestněprávní revue, 2004/12, str. 339.

Obecně lze říci, že počátky *samostatného systému justice* nad mládeží lze u nás i ve světě datovat až na přelom devatenáctého a dvacátého století, kdy v roce 1899 došlo ve státě Illinois v USA ke zřízení prvního řádného soudu pro mladistvé.³

Charakteristickým rysem soudu mládeže byla skutečnost, že soud disponoval jak pravomocí civilněprávní, vykonávanou nad mládeží ohroženou, narušenou či jinak zanedbanou, tak pravomocí trestněprávní ve věcech mládeže delikventní. Z hlediska historického pak vytvoření soudu mládeže bylo výsledkem snah reformního hnutí za záchranu dítěte, které se zasazovalo o změnu zákonů ve prospěch ohrožené a delikventní mládeže, které vycházelo z teorie ochraňujícího pojetí, podle níž stát prostřednictvím justice zajišťoval řádnou péči a výchovu dětem v případech, kde rodiče ve výchově selhali nebo jinak nestačili a dítě se o sebe nedovedlo samo postarat. Stejně jako dnes, soud sledoval zájem dítěte a jeho hlavním úkolem bylo především zjišťovat, zda se mladistvý (resp. dítě mladší patnácti let) skutečně dopustil vytýkaného skutku a následně jaké skutečné příčiny k takovému chování mladistvého vedly, resp. jaké jsou skutečné objektivní potřeby dítěte a jak je nejlépe uspokojit.

Na území českých zemí v rámci tehdejšího Rakouska-Uherska došlo od 1. ledna 1909 u okresních soudů ke sloučení pravomocí poručenské s pravomocí v trestních věcech.⁴ U ostatních soudů se trestní věci mladistvého přikazovaly jednomu specializovanému soudci nebo senátu. Takovým soudům měly být poskytnuty odděleně umístěné místnosti, v ostatních případech líčení proti mladistvým mělo být provedeno v jinou dobu než proti dospělým.

1.2 Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží v předmnichovské Československé republice

V nově vzniklém Československu byly zahájeny práce na přípravě samostatného trestního práva mládeže, které vyústily v přijetí **zákona č. 48/1931 Sb. z. a n.**, o trestním soudnictví nad mládeží, který byl publikován ve sbírce zákonů č. 48. Tento zákon byl přijat až po rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku samostatného Československa a nabyl účinnosti dne 11. března 1931. V důvodové zprávě k tomuto zákonu bylo zdůrazněno: „*Je již obecným*

3 Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 1183.

4 Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, str. XI

míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čeliti trestem, nýbrž že je potřebí zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl. Čeliti tomuto zlu zavčas, a to nejen trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž opatřeními výchovnými, směřujícími k mravní záchraně a k polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky. Jinak nelze zabrániti tomu, aby ze zanedbané mládeže se doplňovaly řady zločinců z povolání a rostlo neproduktivní břímě vězeňství a pauperismu.“⁵

Tento zákon jako první sjednotil právní úpravu týkající se trestního soudnictví ve věcech mládeže pro celé československé území a inspirací mu byly zejména evropské země, které kodifikovaly samostatné trestní právo mládeže např. Nizozemí 1921, Dánsko 1922, Německo 1923 aj. Nejen, že komplexně upravil hmotné trestní právo, ale nově vymezil účel trestního řízení u mladistvých a vytvořil organizaci specializovaných trestních soudů mládeže, které však byly i nadále součástí jednotného systému obecného trestního soudnictví. Při okresním soudě byl ustanoven ve věci rozhodování „soudce mládeže“ a u krajských soudů byl vytvořen zvláštní „senát mládeže“. Pro tyto senáty a soudce byli vybíráni speciálně kvalifikovaní soudci. Tato kritéria platila shodně i pro výběr žalobce pro mládež. Trestná činnost mládeže se pak zásadně projednávala v trestním procesu upraveném trestním řádem, přičemž ZTSM obsahoval i ustanovení, která vedla ke zjednodušení řízení, neboť bylo třeba zajistit právě jeho výchovný cíl.

ZTSM tak komplexně upravil trestní odpovědnost mladistvých ve věku 14 až 18 let a trestněprávní následky jejich činů označených názvem **provinění**. Nově koncipoval účel a zvláštní odchylky trestního řízení ve věcech mládeže. Kládl důraz na to, aby justiční složky poručenského a trestního soudu mládeže spolu úzce spolupracovaly. Velký význam rovněž přikládal i k důkladnému zjištění osobních a rodinných poměrů mladistvého provinilce, čemuž sloužily především zprávy okresních úřadoven pro péči o mládež, tzv. pomocných zařízení pro soudní péči o mládež, poručenského soudu a informace tzv. předzvědných osob, ty mohly podat pro řízení a rozhodování soudu o poměrech mladistvého důležité informace, mající vliv na konečné rozhodnutí.

⁵ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. XI.

Zákon upravoval i alternativy vazebního stíhání mladistvých. Ještě před vydáním uvedeného zákona bylo umožněno nařízením ministerstva spravedlnosti již z roku 1903 nahradit uvalení vazby u mladistvého, uzavřením v příslušném ústavě pro mládež, např. útulky „Dobrý pastýř“ což bylo zařízení určené pro chlapce a „Záchrana“ pro dívky, což byly účinné alternativy k nahrazení vazby.⁶

Modifikováno bylo i řízení v hlavním líčení. Z hlediska výchovného bylo stanoveno, že hlavní líčení nelze konat v nepřítomnosti mladistvého, který musí být vždy zastoupen obhájcem. Rovněž byl také rozšířen okruh osob oprávněných k podání opravného prostředku, který mohl samostatně podat i obhájce a zařízení pro soudní péči o mládež. Zákonodárce tak deklaroval svoji vůli upřednostnit výchovu před represí. Tu vyjádřil jasně i v ustanovení upravujícím výběr soudců mládeže dle § 33 odst. 1 ZTSM, kde je jedním z přednostních hledisek odborné pedagogické vzdělání soudce. Lze tedy uzavřít, že v trestním řízení proti mladistvému byla vyjádřena myšlenka veřejné péče o mládež.

Tento velmi moderní zákon byl aplikován na všechny mladistvé, žijící na území tehdejšího Československa, a to pouhých 8 let, tj. do okamžiku, kdy došlo na základě tzv. mnichovské dohody v září 1938 k odtržení československého pohraničí a jeho přičlenění k Velkoněmecké říši. Poté co bylo obyvatelstvo rozděleno na území Protektorátu do několika skupin s odlišným právním režimem, se na ně začaly vztahovat různé německé právní předpisy, tj. na skupinu mládeže německé národnosti žijící na protektorátním území, se vztahoval zákon z roku 1923 Jugendgerichtsgesetz, ti podléhali německé soudní jurisdikci, na ostatní mladistvé, kteří se stali 16. 3. 1939 státními příslušníky Čech a Moravy se vztahoval zákon ZTSM z roku 1931, pokud se nedopustili trestné činnosti proti německé říši. Tento zákon na danou dobu obsahoval progresivní normy, prostřednictvím kterých zákonodárce jasně deklaroval svoji vůli upřednostnit výchovu před represí.

1.3 Charakteristika vývoje trestního soudnictví nad mládeží v období od roku 1950 do roku 1989

Aplikace zákona z roku 1931 v praxi již neměla dlouhého trvání, neboť vzápětí, po únorovém komunistickém převratu v roce 1948 byly zahájeny práce na novém trestním zákonu, koncipovaném v duchu sovětského trestního zákonodárství, což bylo

⁶ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 1185.

charakteristickým znakem tohoto zákona, kde již přirozeně nebylo místo pro samostatné trestní právo mládeže. Progresivní zákon z roku 1931 byl tak bez náhrady k 1. 8. 1950 zrušen trestním zákonem číslo 86/1950 Sb. Po dobu 53 let tak ani v bývalém Československu, a po rozpadu československé federace v roce 1993 ani v České republice, samostatné trestní právo mládeže neexistovalo. Několik ustanovení převzatých ze zákona z roku 1931 do trestních kodexů z let 1950, 1956 a 1961 sice alespoň v okleštěné podobě zohledňovalo specifika věkové kategorie dospívajících, nepředstavovalo však již ucelený, specializovaný systém justice mládeže, jak tomu bylo v minulosti. Kromě toho docházelo postupem doby i k vypouštění některých důležitých ustanovení, z nichž nejpodstatnější bylo zbavení prokurátora možnosti zastavit trestní stíhání mladistvého ze stejných důvodů, pro jaké mohl upustit soud od jeho potrestání.⁷

Trestní zákon z roku 1950 věnoval oblasti mladistvých pouhých osm paragrafů. Postupné novelizace trestního zákona a trestního řádu až do konce osmdesátých let žádné progresivní změny ve sledované oblasti nepřinesly. Poslední úpravu problematiky trestního zákonodárství nad mládeží obsahoval trestní zákon v hlavě VII. – Trestní odpovědnost a trestní stíhání osob mladistvých a TR v hlavě XIX. – Řízení proti mladistvým.⁸

Věková hranice trestní odpovědnosti byla rovněž limitována věkem 15 let, „*Kdo v době činu nedovršil patnáctý rok, není trestně odpovědný*“.⁹ V podstatě stejným způsobem byla problematika řízení proti mladistvým řešena i v pozdějších trestních řádech zákonem č. 64/1956 Sb., a zákonem č.141/1961 Sb. Ustanovení, obsažená v hlavě XVII. o zvláštních způsobech řízení, která byla zakotvena v § 309 - 333 zákona č. 64/1956 Sb., kdy v oddílu prvním upravovala řízení proti mladistvým¹⁰, směřovala i nadále především k tomu, aby mladistvý byl vychováván a pokud možno uchráněn před škodlivými vlivy trestního řízení. Proto bylo dovoleno soudu, aby projednal věc v nepřítomnosti mladistvého, zejména ty části hlavního líčení, které by mohly na něho působit nepříznivě, a mohla být také vyloučena veřejnost, jestliže to bylo ve prospěch mladistvého. Vždy bylo přihlíženo k zájmům mladistvého, důraz byl kladen zejména na obhajobu mladistvého, mladistvý musel mít vždy

7 Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, str. XIII

8 Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. XIV

9 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?documentId=onrf6mjzguyf6obwfygmmjgfuya&type=html&conversationId=1578308>

10 <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=onrf6mjzgu3f6nrufzugymjxl5sgimjnga&conversationId=1579393>

obhájce v hlavním líčení i v odvolacím řízení. Později bylo stanoveno, že mladistvý musí mít obhájce již od vznesení obvinění, přičemž obhájce se mohl zásadně účastnit i vyšetřovacích úkonů. V průběhu let se vedla celá řada diskuzí právě k otázce počátku doby ustanovení obhájce, aby mladistvý nebyl zkrácen na svých ústavních právech.

Stejně tak, jako v ZTSM byl i v zákoně č. 86/1950 Sb. kladen důraz na zásadu spolupráce, a to zejména s orgánem pověřeným péčí o mládež (dříve oddělení péče o dítě, nyní OSPOD), a to za účelem zajistit objektivně poměry mladistvého, které mohly mít zásadní vliv na rozhodnutí soudu.

V oblasti trestní odpovědnosti to byl především akcent kladený na výchovný význam, který se projevil jednak v materiálním znaku trestného činu, tj. *stupni společenské nebezpečnosti* jednání mladistvého, který musel dosáhnout vyššího stupně než malého, aby vůbec takové jednání mohlo být kvalifikováno jako trestné, jednak v uložení mírnějších trestněprávních následků, tj. ve snížených trestních sazbách a ve vyloučení možnosti uložit mladistvým některé tresty s tím, že čteněji se využívaly instituty zahlazení odsouzení.

K otázce vazby je nutné zmínit, že vazba mladistvého byla přípustná zásadně jen tehdy, jestliže účelu vazby nebylo možno dosáhnout jinak. Hlavní líčení nebylo možné konat v nepřítomnosti mladistvého a jeho obhájce. Rovněž nebylo možné konat řízení proti uprchlému.

Je tak třeba zdůraznit, že samostatné trestní právo mládeže bylo charakterizováno výchovnými sankcemi na místo represivními sankcemi, specializovanou justicí a výrazně neformálnějším projednáváním věci ve všech stádiích řízení. Vždy reflektovalo specifika dospívajícího jedince lépe než několik zvláštních ustanovení začleněných do obecného trestního práva. Právě z toho vycházely mezinárodní dokumenty jako např. Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží a četná doporučení Rady Evropy.¹¹

¹¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, 1186 s.

1.4 Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží po roce 1989 do nabytí účinnosti zákona č. 218/2003 Sb.

Po roce 1989 nastala výrazná reforma v legislativě prostřednictvím několika novel trestního práva, která vyústila změnou politického režimu v demokracii. Legislativního režimu ve vztahu k mladistvým se výrazně nedotkla, ale projevila se zejména tím, že aplikační praxe začala u mladistvých více využívat nových trestněprávních institutů. V oblasti sankcionování to byla nová alternativa k trestu odnětí svobody – obecně prospěšné práce, v oblasti trestního řízení se rozšířila aplikace nových forem odklonů od standardního trestního řízení např. podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání, rovněž nelze opomenout hmotně právní institut upuštění od potrestání. Vzorem pro ukládání a výkon těchto alternativních trestů a odklonů se pro nás staly zejména právní úpravy států západní Evropy a zkušenosti s jejich aplikací. Do trestních kodexů tak byla postupně zaváděna alternativní řešení trestních věcí, která se však týkala všech pachatelů, bez ohledu na jejich věk, a proto neumožňovala reagovat v dostatečné míře na zvláštnosti kriminality dospívajících. Jedinou výjimku představoval v roce 2001 nově zakotvený institut zániku nebezpečnosti trestného činu spáchaného mladistvým podle § 65 odst. 2 TZ, který se svým charakterem blížil spíše účinné lítosti, pokud za splnění zákonem stanovených podmínek došlo u jednání ohrožených trestní sazbou nepřevyšující pět let k zániku jejich trestnosti. Tento institut byl později zapracován do právních předpisů pod názvem „účinná lítost“ a posléze převzat do nového ZSM z roku 2003.

Samotná problematika trestního stíhání mladistvých pachatelů byla nadále upravena v hlavě sedmé TZ, a to v rozsahu § 74 - 87 s názvem „Zvláštní ustanovení o stíhání mladistvých“, v němž byla pouze vypuštěna slova s ideologickým zabarvením předchozího režimu. Novelou TŘ provedenou s účinností od 1. 1. 2004 ZSM, byla v hlavě dvacáté, oddílu prvním až dosud upravujícím řízení proti mladistvým, zrušena ustanovení § 292 - 301. Dosavadní dikce § 291 TŘ byla nahrazena odkazem na zvláštní zákon, kterým je právě ZSM. Vzájemný vztah ZSM a TŘ je vyjádřen ve druhé větě nového znění § 291 TŘ a zakotven rovněž v § 1 odst. 3 ZSM.

Výše zmiňované instituty odklonů měly rovněž vazbu na zásadu oportunity, kdy státní zástupce nejen, že musí stíhat veškeré trestné činy, o kterých se dozví dle zásady legality, je povinen ze své působnosti i trestné činy tzv. odklánět dle zásady oportunity.

Dne 14.7.2000 byl přijat ZPMS s účinností od 1.1.2001. Úkolem a cílem PMS je usilovat o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizovat a zajišťovat efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality. Mezi významné priority její činnosti se podle výše zmiňovaného zákona řadí zvláštní péče věnovaná mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých.

PMS představuje novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva. Vyváženým propojením obou těchto oborů se vytváří nová multidisciplinární profese v systému trestní justice.

Základní definice probace a mediace je zakotvena v § 2 ZPMS.

*„**Probaci** se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“¹²*

*„**Mediací** se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporů mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného“¹³*

Po dvanácti letech působení PMS v trestním právu se dá říci, že splnila svoji úlohu, pro kterou byla zřízena. V současné době má svůj kredit a je již využívána i v aplikační praxi.

12 § 2 odst. 1 zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě

13 § 2 odst. 1 zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě

2 NOVÁ ZÁKONNÁ ÚPRAVA TRESTNÍHO SOUDNICTVÍ NAD MLÁDEŽÍ

Počátkem roku 2000 byla zpracována první neoficiální osnova nového ZSM. Práce na vytvoření nového samostatného zákona však započaly mnohem dříve. Na znění nového samostatného zákona upravujícího trestní soudnictví nad mládeží začala pracovat skupina odborníků v rámci Komise pro rekonstrukci trestního práva hmotného a procesního ustavené při Ministerstvu spravedlnosti již v roce 1997. V září 2000 byl Vládou schválen věcný záměr nového zákona a v průběhu roku 2001 vláda schválila paragrafované znění zákona.¹⁴

Návrh zákona byl předložen k projednání Parlamentu, což se však ukázalo jako velmi zdlouhavé a problematické, rovněž i vzhledem k volbám v roce 2002 bylo projednání zákona odloženo. Zákon začal být opakovaně projednáván po červnových volbách v roce 2002 a doznal pouze dvou významných změn. Prvá změna spočívala ve vypuštění navrhovaného institutu ochranné rodinné výchovy a dále byla vyňata věková kategorie mladých dospělých, tj. osob ve věku od 18 do 21 let. Právě zařazení věkové kategorie mladých dospělých však od počátku projednávání návrhu nového zákona naráželo na nejtvrďší kritiku směřující proti „příliš mírnému“ zacházení s mladými pachateli trestných činů, a proto se vláda rozhodla celou tuto oblast ze zákona vyřadit a pouze v rámci současně novelizovaného trestního zákona ponechat soudu možnosti uložit v určitých případech u osoby blízké věku mladistvých trest odnětí svobody v rámci trestní sazby snížené o jednu čtvrtinu a dále možnost využít u těchto pachatelů některá výchovná opatření, což přineslo pozitivní změnu.

Nejen v médiích, ale i na politické scéně se vedla velká diskuse ohledně návrhu na snížení věkové hranice trestní odpovědnosti z patnácti na čtrnáct let, která byla vyvolána několika kriminálními případy dětí, jež se dočkaly velké medializace. Tato kampaň nakonec vyústila v zakotvení snížené věkové hranice na čtrnáct let v návrhu nového trestního zákoníku, který byl dne 29.11.2009 schválen Poslaneckou sněmovnou České republiky. Návrh zákoníku však nakonec nebyl schválen Senátem ČR a neprošel tak celým legislativním procesem.¹⁵

ZSM byl tak definitivně schválen Senátem Parlamentu České republiky dne 25. června 2003. Cestu Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR zahájil jako sněmovní tisk č. 210, když

14 Původní osnova Zákona o soudnictví nad mládeží viz. In Lortie, S., Polanski, M., Sokolář, A., Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Příručka Ministerstva spravedlnosti ČR. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců a Ministerstvo spravedlnosti Kanady, 2000, str. 241 a násled.

15 [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: <http://psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>

jej vláda předložila sněmovně dne 4. 2. 2003. Prezident jej podepsal 9.7.2003 a zákon byl 31.7.2003 vyhlášen ve Sbírce zákonů v části 79.

Dle důvodové zprávy k ZSM byla hlavním nedostatkem předchozí právní úpravy TZ a TŘ, týkající se trestní odpovědnosti, otázka trestání mladistvých a dále pak řízení proti mladistvým, nedostatečná diferenciacie trestní odpovědnosti mladistvých, která nepřihlížela k její povaze a k projevům jimi spáchané trestné činnosti. Úprava v TZ a v TŘ podle předkladatele návrhu zákona neumožňovala, kvůli své koncepci, formulaci základních zásad a postupů charakterizujících zvláštní řízení proti mladistvým pachatelům. Jako základní nedostatky spatřoval předkladatel vládního návrhu zákona v předcházející právní úpravě zejména nedostatečně upravené zacházení s osobami mladšími patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného, nedodržení významné zásady trestní prevence, která u mladistvých musí být zvlášť zdůrazněna, řešení trestních případů a ostatních deliktů mladistvých a pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých není dostatečně individualizováno a nynější škála zákonných opatření je příliš úzká. Rovněž nevyhovující byla úprava vazby mladistvého. Za nedostatečné předkladatelé zákona považovali řízení, ve kterém nebylo dostatečně chráněno postavení mladistvého, jeho osobnost a soukromí.¹⁶

Předkladatel zákona rovněž zdůraznil v navrhované úpravě nutnou potřebu specializovaných soudů pro mládež, přičemž potřebná specializace se neměla týkat pouze soudců, ale i státních zástupců a jiných orgánů činných v trestním řízení. Úkolem pak dále bylo více spolupracovat s PMS, která v tu dobu byla novým institutem. Obecně lze shrnout, že smysl nové právní úpravy spočíval v komplexní regulaci hmotně právních i procesních aspektů trestání mládeže a zapracování principů tzv. restorativní justice.

2.1 Společenskopolitická, kriminologická a mezinárodně právní východiska nové zákonné úpravy

2.1.1 Pojem restorativní justice

Nová koncepce **restorativní justice**, které se v českém překladu co do obsahu zřejmě nejvíce blíží termínu *obnovující spravedlnost*, vychází z předpokladu, že trestný čin je zpravidla sociální konflikt mezi dvěma či více jednotlivci, a proto jej lze účinně řešit pouze za

16 [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/legalis/document-view.seam?type=html&documentId=oz5f6mrqgazv6mrrhbpwi6rnga&groupIndex=1&rowIndex=0&conversationId=137977>

podmínky aktivní participace všech dotčených, tj. oběti, pachatele a příslušného sociálního společenství.¹⁷

Již viktimologické výzkumy ukázaly, že naprosté většině obětí jde o to, aby se jim dostalo co nejdříve, nejlépe neformální cestou, morálního a materiálního zadostiučinění. V posledních dvou dekadách 20. století se proto objevují a sílí snahy odborníků z oblasti trestní politiky, praxe i akademických pracovišť o nalezení alternativních cest k tradiční trestně právní reakci na zločin. Toto úsilí vyústilo ve hnutí známé pod názvem **restorativní justice** (tzv. obnovující justice), které přineslo pro oběti trestné činnosti viditelné úspěchy, jak v rovině přijímání nových legislativních opatření, tak při poskytování praktické pomoci při řešení a odstraňování následků způsobených konkrétním trestným činem.

Zároveň se projevuje v systémech pracujících s delikventní mládeží velmi výrazný vliv koncepce restorativní justice, který se postupně začal prosazovat do jednotlivých právních úprav a praxe nejprve zejména ve vyspělých státech bývalé západní Evropy, Severní Ameriky a Austrálie a pozvolna od 90. let 20. století i v České republice a dalších postkomunistických zemích. Restorativní justice byla založena na myšlence, že trestný čin je konflikt mezi dvěma či více osobami. Cílem proto bylo obnovit narušený systém sociálních vztahů prostřednictvím napravení či alespoň zmírnění škody způsobené trestným činem.

2.2 Mezinárodně právní východiska, principy a jejich významné dokumenty

Významnou úlohou ve vztahu k delikventní mládeží zaujímají některé mezinárodní organizace. Nejvýznamnějšími jsou zejména **OSN** a **Rada Evropy**, které se zaměřují na řešení problémů s kriminalitou, a to tak, že v rámci činnosti svých odborných komisí shromažďují poznatky a zkušenosti, které jsou následně zpracovány a vyjádřeny v dokumentech, později prosazovaných v trestní politice uplatňované vůči mládeži. Některé dokumenty mají povahu mezinárodních smluv, například vymezujících základní lidská práva a pro smluvní strany jsou zcela závazné, jiné jsou obecného charakteru a mají pouze doporučující povahu. Tyto dokumenty zpravidla vymezují základní pojmy dítě, mladistvý, mládež a mladý dospělý, neboť tyto pojmy zpravidla v jednotlivých státech nejsou vymezeny jednotně. Např. pojem *dítě* je vymezen v čl. 1 Úmluvy (*rezoluce OSN 44/25, přijatá 20.11.1989*) jako každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí dosaženo dříve. Dalším pojmem, jehož obsah je třeba definovat, je

¹⁷ Sotolář, A., Půry, F. Šámal. P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H. Beck, 2000, s 9, ISBN 80-7179-350-7

pojem *soudnictví nad mládeží*, kterým je zpravidla v překladu označován termín *juvenile justice*. V doporučení Rady Evropy, týkající se nových způsobů zabývajících se kriminalitou mládeže a soudnictvím nad mládeží je pojem *juvenile justice system* definován jako součást širšího přístupu v boji proti kriminalitě mládeže, a jsou v něm zahrnuty vedle soudů mládeže také další orgány a instituce jako policie, PMS aj.¹⁸

Jedním z nejvýznamnějších dokumentů OSN, který je již přímo zaměřen na práva dětí, je **Úmluva o právech dítěte**. Jejím základním východiskem je potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči. Článek 1 Úmluvy definuje pojem dítě jako osobu mladší 18 let, pokud dle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.¹⁹ V Úmluvě jsou vyjádřena základní lidská práva dětí, přičemž zakotvuje pouze minimální principy ochrany. Proto v případě, že jsou v členském státě práva chráněna lépe, platí tato zvýšená ochrana. Pro účely zacházení s delikventními dětmi jsou významné obecné principy a práva, které by měly smluvní státy zajistit, a to zejména:

- *Právo na život a rozvoj*
- *Požadavek sledování nejlepšího zájmu dítěte jako prioritního hlediska*

Společenským reakcím na delikventní jednání dítěte jsou věnovány čl. 37 a čl. 40 Úmluvy, které obsahují tyto principy:

- *Zákaz mučení, nelidského, krutého či ponižujícího zacházení a trestání;*
- *Požadavek odděleného umístění od dospělých, s dospělým jen v případě, že by to bylo v zájmu dítěte, právo na právní pomoc či jinou odpovídající pomoc a právo odvolat se proti rozhodnutí o odnětí svobody;*
- *Požadavek stanovení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti;*
- *Přijetí opatření k zacházení s delikventními dětmi bez soudního řízení při zachování lidských práv a právních záruk dítěte.*

Dalším významným dokumentem OSN, který je již poměrně úzce zaměřen na problematiku společenské reakce ohledně kriminality dětí, jsou **Standardní minimální pravidla pro výkon soudnictví nad mládeží – Pekingská Pravidla** (*United Nations*

18 Hulmáková. J.: Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech. In Trestněprávní revue 2009/12, s. 365

19 Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb. ze dne 20.11.1989 New York

Standart Minimum Rules for the Administration Of Juvenile Justice – The Beijing Rules). Mezi významné principy obsažené v Pekingských Pravidlech se řadí například:

- *Požadavek speciálního soudnictví pro mladistvé a jeho rozvoje, včetně odborné kvalifikace a stálého vzdělávání osob, které v jeho rámci pracují s mladistvými, včetně zapojení pracovníků pocházejících z etnických menšin,*
- *Požadavek, aby dolní věková hranice s ohledem na emoční, mentální, rozumovou vyspělost dětí, nebyla příliš nízká aj.*

Mezi další významné mezinárodní dokumenty OSN lze zařadit **Pravidla OSN na ochranu mládeže zbavené svobody**, v nichž je vyjádřen požadavek, aby v jednotlivých právních řádech byla stanovena minimální věková hranice, od které je možné dítě zbavit svobody. V tomto směru je možné připomenout **Riyadhskou směrnici pro prevenci kriminality mládeže**, která se primárně zaměřuje na prevenci, obsahuje i určité principy a doporučení vztahující se přímo k trestněprávní reakci společnosti na kriminalitu mládeže, např.: snaha jak zabránit kriminalizaci a trestání dítěte pro trestnou činnost, kterou nebyla způsobena vážná škoda jiným a která ani vážně neohrozila jeho vývoj, zajistit, aby sociální intervence bylo užito především v zájmu dítěte aj.²⁰

Mezi další významné smluvní dokumenty OSN a Rady Evropy se například řadí **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod**, dále je třeba zmínit **Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí**, která zakotvuje určitá procesní práva dětí a zároveň povinnosti orgánů, které v těchto věcech rozhodují, je zajistit. Dále nelze vynechat **doporučení Rady Evropy, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže a doporučení Rady Evropy, týkající se nových způsobů zabývajících se kriminalitou mládeže a soudnictvím nad mládeží**. V těchto doporučeních Rady Evropy je patrný vliv principů restorativní justice. Mezi nejnovější dokumenty Rady Evropy v této oblasti patří doporučení Výboru Ministrů členským státům k Evropským pravidlům pro mladistvé pachatele podrobené sankcím nebo opatřením. Tento dokument obsahuje mnoho principů a doporučení souvisejících s postavením mladistvých pachatelů v oblasti ukládání a výkonu sankcí. Jedním z principů a doporučení je preferovat sankce s výchovným vlivem a s prvky restorativní justice. Rada Evropy disponuje celou řadou dalších doporučení např. doporučení Rady Evropy zabývajících se rolí včasné psychologické intervence pro prevenci kriminality, doporučení Rady Evropy,

20 Hulmáková, J.: Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech. In Trestněprávní revue 2009/12, s. 365

týkající se práv dětí žijících v ústavních formách péče.²¹ Všechna tato doporučení Rady Evropy v sobě obsahují prvky právě výše zmiňované restorativní justice.

V oblasti norem českého trestního práva jsou ze strany České republiky výše zmiňované principy a doporučení zakotveny. Existují však principy a doporučení, které buď v současné právní úpravě zcela chybí, nebo jsou upraveny pouze v omezené míře. Jednou z takových oblastí je postavení mladých dospělých pachatelů, kde se výše uvedené principy v trestním zákoně odrážejí pouze nepatrně při ukládání sankcí, totéž platí i o úpravě v trestním zákoníku, v němž došlo pouze k rozšíření možností ukládání výchovných opatření mladým dospělým.²²

2.3 Obecná charakteristika zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a jeho vztah k jiným právním předpisům

V roce 2003 došlo v České republice k významné a v jistém smyslu přelomové změně v oblasti posuzování odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. Stalo se tak ZSM. Již v ustanovení § 2 ZSM je zdůrazněno, že projednáváním protiprávních činů dětí mladších patnácti let a mladistvých se má sledovat prvořadě to, aby se mladý člověk jednak zdržel dalšího páchání protiprávních činů a podle svých sil a schopností přispěl k nápravě újmy, která vznikla jeho protiprávním činem, jednak – a to zejména – aby si „našel společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji“.²³

Nový ZSM tak oproti dřívějšímu pojetí poněkud přesunuje důraz z víceméně represivního pojetí trestního práva na preventivní působení na mladé lidi. Zákon prioritně neusiluje o potrestání či izolaci mladého pachatele od společnosti, ale o zastavení jeho nastoupené delikventní dráhy, a to vše prostředky nesankční povahy. Účelem zákona je pak dát jedinci k dispozici vhodná opatření pro přerušování antisociálního chování a dát mu možnost nápravy za své chování. Již samotná nová terminologie zákona, která nahrazuje termín „trestný čin“ slovem „provinění“, dává najevo, že zákonodárce věří v možnou nápravu pachatele.

Dikce ZSM v základních zásadách vyjadřuje ideu, že zvolené opatření „musí přihlížet k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti,

21 Hulmáková, J.: Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech, *Trestněprávní revue* 2009/12, s. 365

22 Hulmáková, J.: Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech, *Trestněprávní revue* 2009/12, s. 365

23 Večerka, K. a kol: *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, str. 5

zdravotního stavu, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům“. Zákon dále ukládá pracovníkům OSPOD nelehkou úlohu, a to aby pečlivě hledali taková opatření, která by byla individuálně přizpůsobena situaci a potřebě osob, o jejichž dalším osudu rozhodují.²⁴

I přestože ZSM nabyl účinnosti již před několika lety, lze i v něm vysledovat v aplikační praxi určité rezervy. Není jednoduché vytvořit účinný, plně funkční a propracovaný systém pro nápravu pachatelů z řad mládeže, a proto je vhodné a nutné se při vyhodnocování účinnosti aplikace tohoto zákona z jednotlivých výsledků a praktických příkladů poučit, zejména pak přijímat principy a doporučení Rady Evropy.

Systematicke ZSM dominují obecná ustanovení hlavy první, která jsou vymezena v § 1 a § 3 ZSM. V § 1 ZSM vymezuje účel zákona a jeho vztah k ostatním právním předpisům, v § 2 ZSM jsou vymezeny některé stěžejní pojmy a v § 3 ZSM jeho základní hmotně právní a procesně právní zásady.

Z hlediska ZSM je základní účel zákona obecně vyjádřen v § 1 odst. 2 ZSM, na což navazují další zákonná ustanovení, která tento účel rozvádí a specifikují. Z uvedeného ustanovení vyplývá, že postupem a rozhodováním ve věcech mládeže, protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů. Jde o klíčové ustanovení zákona vyjadřující jeho účel a současně i filozofii, ze které zákonodárce při jeho tvorbě vycházel. Cílem zákona je dosažení pozitivních výsledků v oblasti zamezování delikvence mládeže (dětí do patnácti let a mladistvých od patnácti do osmnácti let) metodami pozitivního působení. Důraz je zde kladen na výběr vhodného opatření, které má přispět k žádoucímu sociálnímu vývoji dospívajícího, a tím i snížit riziko jeho další kriminální kariéry.²⁵

S problematikou zacházení s mladistvými úzce souvisí zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody určující v § 5 odst. 3 místo výkonu trestu u mladistvých a v §

24 Večerka, K. a kolektiv: Mládež v kriminologické perspektivě. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, str. 5

25 Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání Praha: C. H. Beck, 2007, s. 3

60 - 65 upravující specifika výkonu trestu u mladistvých, dále vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody, v § 82 - 88. Dalším významným právním předpisem, který se dotýká ústavní výchovy a ochranné výchovy ve vztahu k mladistvým je zákon č. 356/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, a to zejména v § 28 - 30. Jelikož řízení ve věci dětí mladších patnácti let je řízením civilním, je postup v něm subsidiárně upraven v OSŘ, a to v § 176 - 189 s tím, že dalším právním předpisem, který má vazbu na ZSM, je zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, a neposlední řadě ZPMS.

2.4 Základní pojmy a zásady zákona o soudnictví ve věcech mládeže a jejich specifika

ZSM je speciálním zákonem ve vztahu k TRZ, TR, OSŘ, zákonu o rodině a zákonu o sociálně-právní ochraně dětí (§ 1 odst. 3 ZSM). Znamená to, že se podle něj postupuje vždy, ledaže by některou otázku sám neupravoval. V takovém případě se pak postupuje podle citovaných předpisů. Řízení v trestních věcech mladistvých je předmětem úpravy hlavy II., oddílu 7 ZSM, do kterého jsou vřazeny nejvýznamnější odchylky oproti trestnímu řízení upravenému TR, který ve svém § 291 na tuto speciální úpravu výslovně odkazuje.

Základní pojmy významné pro aplikaci řízení jsou taxativně vymezené v § 2 odst. 1 písm. a) – c), odst. 2 písm. a) – e) ZSM. Jedná se o tyto pojmy:

- ***Mládeží se rozumí děti a mladiství,***
- ***Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku,***
- ***Mladistvým je ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku,***
- ***Protiprávním činem se rozumí provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný,***
- ***Opatřeními výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření (výchovná opatření nahrazující přiměřená omezení a přiměřené povinnosti),***
- ***Orgány činnými podle ZSM – policejní orgány, státní zástupce a soudy pro mládež,***

- *Soudem pro mládež je zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného soudu a*
- *Obecným soudem je jiný senát nebo samosoudce téhož soudu nebo jiný soud, který neprojednává protiprávní činy mládeže.*²⁶

Speciální základní zásady, které významně modifikují postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže, jsou zakotveny v ustanovení § 3 a § 4 ZSM a dále i v jiných zákonných ustanoveních.

- *Zásada restorativní justice*, o které se diplomantka podrobněji zmiňuje v předešlé kapitole 2.1.,
- *Zásada, že výchova má přednost před represí, jinak subsidiarita trestní represe*, pro kterou je charakteristický postup s nižší mírou restriktivních zásahů do života mladistvého,
- *Zásada ochrany soukromí a osobnosti mladistvého*, spočívající v minimalizaci vedlejších negativních účinků trestního řízení na mladistvého,
- *Zásada specializace*, podle níž se zřizuje specializovaná justice na problematiku delikventní mládeže,
- *Zásada spolupráce*, kladoucí důraz na spolupráci se specializovanými institucemi a složkami, především pak soudů pro mládež s OSPOD a PMS, případně jinými institucemi či zájmovými sdruženími,
- *Zásada aktivní participace oběti* na řešení případu.

Uvedené zásady představují závazná výkladová pravidla pro aplikaci všech ustanovení ZSM. I proto mají být soudci mládeže, státní zástupci, policisté, úředníci PMS působící v trestních věcech mládeže vybíráni z osob, které mají dostatek životních zkušeností, a má jim

²⁶ Šámal, P., Válková, H. Sotolář, A., Hrušáková, A., Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, s 7

být poskytnuta další speciální průprava. Stejný požadavek by měl být kladen i na ustanovené obhájce.²⁷

Specifikem ZSM či odchylkou od trestního řízení, je otázka místní příslušnosti soudu prvního stupně (§ 37 odst. 1 ZSM). Řízení zásadně koná soud v místě bydliště provinilce.

²⁷ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurz trestního práva. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 1193

3 ŘÍZENÍ V TRESTNÍCH VĚCECH MLADISTVÝCH

Řízením ve věcech mladistvých se rozumí veškeré řízení podle ZSM, které je upraveno v § 36 - 88 ZSM a v návaznosti na tento zákon subsidiárně i v ustanoveních TRŽ. Vyšetřování, projednávání i rozhodování trestních věcí mladistvých je upraveno v § 55 - 58 ZSM – dokazování, § 61 – 67 ZSM – řízení před soudem a § 68 – 71 ZSM – zvláštní způsoby řízení.

ZSM, který má povahu zvláštního zákona, je ve vztahu k následujícím právním předpisům zákonem speciálním, což plyne ze znění § 1 odst. 3 ZSM, v němž je uvedeno, že pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů. Těmi se rozumí TRZ, TRŽ, zákon o sociálně-právní ochraně dětí a mládeže, zákon o rodině a OSŘ.

Při projednávání konkrétních věcí mladistvých je třeba zvažovat i skutečnosti, že mládež, která se dopouští trestné činnosti, potřebuje nejen dohled a vedení k životu v souladu se zákonem, ale vzhledem ke své specifické situaci, úrovni vývoje a stupni zralosti, také poradenství a pomoc. Soudci, státní zástupci, policisté a úředníci PMS působící v trestních věcech mladistvých by měli být podle důvodové zprávy k ZSM vybíráni z osob, které mají dostatek životních zkušeností, přičemž by jim měla být poskytnuta speciální příprava v zacházení s mládeží. ZSM však nepředpokládá obdobnou speciální přípravu u obhájců, kterou by bylo vhodné zajistit na základě dobrovolnosti v rámci vzdělávacích aktivit Českou advokátní komorou, a to ve stejném rozsahu, jak je zajišťováno Ministerstvem spravedlnosti ČR prostřednictvím Justiční akademie v Kroměříži. Významnou úlohu v systému soudnictví nad mládeží zákon přikládá činnosti PMS a OSPOD, čemuž je věnována pozornost v následující kapitole o subjektech trestního řízení.

Zvláštní ustanovení o trestním řízení ve věcech mladistvých podle § 73 odst. 1 ZSM se neužije:

- *v řízení o provinění, která obviněný spáchal jednak před dovršením osmnáctého roku věku, jednak po dovršení, za předpokladu, že trestní zákon na čin spáchaný po dovršení osmnáctého roku stanoví trest stejný, nebo přísnější,*
- *bylo-li zahájeno trestní stíhání až po dovršení devatenáctého roku věku mladistvého, zde již odpadá přítomnost orgánu sociálně právní ochrany dětí a mládeže.*

Samotná struktura zákona ZSM je rozčleněna do sedmi částí a do čtyř hlav. První část ZSM je zaměřena na samotnou odpovědnost mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže. ZSM je zákonem speciálním - *lex specialis*. Proto, co není upraveno v zákoně ZSM, je podle povahy věci regulováno ustanoveními obecných předpisů, tj. trestní zákoník, TŘ, zákon o rodině, OSŘ či zákon o sociálně právní ochraně dětí a mládeže.

V části 1. ZSM, rozdělené do čtyř hlav jsou soustředěna zákonná ustanovení týkající se odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže.

Hlava I. obsahuje v § 1 – 4 ZSM obecná ustanovení, jimiž vymezuje účel zákona a jeho vztah k jiným zákonům, legální výklady některých důležitých pojmů, základní zásady a výkon soudnictví ve věcech mládeže.

Hlava II. je rozčleněna do několika dalších oddílů, přičemž 1. Díl: upravuje trestní odpovědnost mladistvých, která je upravena v § 5 a 6 ZSM (odpovědnost mladistvého, provinění), 2. Díl: upravuje zánik trestnosti v § 7 a § 8 ZSM (účinná lítost, promlčení trestního stíhání), 3. Díl: upravuje opatření ukládaná mladistvým v § 9 - 14 ZSM (účel opatření, druhy opatření, účinná lítost, fikce neodsouzení, podmíněné upuštění od uložení trestního opatření), 4. Díl: upravuje výchovná opatření, která jsou upravena v § 15 - 20 ZSM (ukládání a druhy výchovných opatření, dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou), 5. Díl: vymezuje ochranná opatření, která jsou upravena v § 21 - 23 ZSM (druhy ochranných opatření, ochranná výchova, přeměna ústavní a ochranné výchovy), 6. Díl: vymezuje trestní opatření, která jsou upravena v § 24 - 35 ZSM (druhy trestních opatření, ukládání trestního opatření, obecně prospěšné práce, domácí vězení, zákaz činnosti, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a vyhoštění, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, zkušební doba, rozhodnutí o osvědčení, odnětí svobody, mimořádné snížení odnětí svobody, podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem, promlčení výkonu trestního opatření, zahlazení odsouzení), 7. Díl: je věnován řízení v trestních věcech mladistvých, které je upraveno v § 36 – 88 ZSM , tento díl je dále členěn na oddíly:

- 1. Oddíl upravuje problematiku soudů a osob na řízení zúčastněných, osobní a odborné předpoklady, místní příslušnost, společné řízení, postoupení věci, spolupráce se zájmovými a jinými organizacemi,
- 2. Oddíl upravuje úkony v řízení ve věcech mladistvých, způsob provádění úkonů,

- 3. Oddíl upravuje postavení mladistvého, jeho práva, zákonného zástupce, obhájce,
- 4. Oddíl postavení poškozeného,
- 5. Oddíl je věnován otázkám souvisejícím s omezením osobní svobody mladistvého vazbou a zadržením, tj. trvání vazby, přezkoumání důvodů vazby, nahrazení vazby jiným opatřením, náhrada vazby, zadržení,
- 6. Oddíl upravuje ochranu soukromí a veřejnost řízení, hlavní líčení a veřejné zasedání,
- 7. Oddíl upravuje dokazování, zjištění poměrů mladistvého, zprávu o jeho poměrech, výsledch, vyšetření duševního stavu,
- 8. Oddíl upravuje společná ustanovení o přípravném řízení,
- 9. Oddíl upravuje společná ustanovení o řízení před soudem,
- 10. Oddíl upravuje zvláštní způsoby řízení,
- 11. Oddíl opravné prostředky a řízení o nich,
- 12. Oddíl společná ustanovení,
- 13. Oddíl výkon rozhodnutí.

➤ **Hlava III.** upravuje v § 89 - 96 ZSM řízení ve věcech dětí mladších patnácti let; jsou v ní kupř. vymezeny základní pojmy, odpovědnost dětí mladších patnácti let, taxativně se v ní uvádí, kdo je účastníkem řízení.

➤ **Hlava IV.** obsahuje v § 97 a § 98 ZSM společná a přechodná ustanovení, zejména způsob užití dosavadních právních předpisů.

3.1 Zásady řízení s mladistvými

Zásady vyjadřují myšlenku zákona a způsob, jakým se má k právnímu předpisu přistupovat. Dá se říci, že bez jejich odborných znalostí nelze pochopit podstatu a význam jednotlivých institutů. Zpravidla napomáhají bezchybné interpretaci ustanovení zákona, stejně tak v rámci aplikační praxe při řešení konkrétních sporných případů s různými právními názory, které dosud nejsou sjednoceny Ústavním soudem ČR. Ustanovení § 3 odst. 1 ZSM představuje zásadu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, která je obecnou zásadou

trestního práva. Z této zásady vyplývá zákaz analogie v neprospěch pachatele a rovněž zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele. Podstatnou je rovněž zásada, kterou lze vyjádřit jako subsidiaritu trestní represe, podle níž trestní opatření proti mladistvým lze použít jen jako ultima ratio až v okamžiku, kdy zvláštní způsoby řízení by nevedly k dosažení účelu zákona. Dá se shrnout, že účel zákona je nedílnou myšlenkou od základních zásad ZSM.

Základní zásady významné pro řízení ve věcech mládeže jsou zakotveny především v § 3 ZSM ve spojení s § 1 ZSM, v němž je vymezen jeho účel s tím, že zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, ukládání opatření za ně, stanoví postup, rozhodování a výkon soudnictví nad mládeží. Zásady upravené v § 3 ZSM se v určitých směrech s ohledem na potřebu zvýšeně chránit zájmy delikventů z řad dětí významně odlišují od zásad TŘ vedeného proti dospělým. Zásady uvedené v TŘ ovlivňují řízení vedené proti mladistvým, avšak ZSM navíc obsahuje další zásady, které se současně v řízení uplatní. Výjimkou je zásada veřejnosti, kterou nelze v řízení o mladistvých uplatnit, a to s ohledem na ochranu zájmů a prospěchu mladistvých.

Zásady obsažené v § 3 ZSM:

➤ **Zásada spolupráce (§ 3 odst. 4 ZSM)**

Zásada spolupráce je vyjádřena v § 3 odst. 4 ZSM větou, která stanoví, že orgány podle ZSM spolupracují s příslušným OSPOD. Právě specifické zacházení s pachatelem vyžaduje aktivní spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí a mládeže a PMS. ZSM blíže specifikuje a rozšiřuje tuto zásadu v ustanoveních § 36 a § 40 ZSM, ve kterých zdůrazňuje nejen spolupráci s PMS, OSPOD, ale rovněž spolupráci s dalšími osobami, např. realizátory probačních programů, zájmovými sdruženími občanů, blízkým sociálním okolím mladistvého atd. Z informací úředníků PMS se spolupráce v jednotlivých regionech výrazně liší, jedná se ovšem o zcela nutné specifikum, které odlišuje zacházení s mladistvými pachateli od běžného trestního řízení.²⁸ Cílem této zásady je posílit výchovné působení řízení ve věcech mladistvých, vytvořit podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí, zejména včas reagovat na potřeby a zájmy mladistvých, poškozených a všech dalších osob dotčených trestnou činností. Dále myšlenkou ZSM bylo zamezit a předcházet páchání trestné činnosti, neboť zapojení OSPOD a PMS přispívá k včasné a přiměřené reakci na delikvenci mládeže.

²⁸ Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 10

Podle § 56 odst. 2 ZSM OSPOD případně PMS, mohou být pověřeni dozorujícím státním zástupcem či soudem pro mládež vypracováním zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a jeho životní situace, a to vše za účelem uložení nejvhodnějšího opatření mladistvému.

➤ **Zásada zvláštního přístupu při projednávání trestních věcí mladistvých (§ 3 odst. 4 ZSM)**

Pro tuto zásadu je charakteristická povinnost policejních orgánů, státních zástupců a soudů pro mládež respektovat věkovou hranici a osobnostní specifika mladistvého obviněného. Jedná se o zdravotní stav, rozumovou a mravní vyspělost. Zvláštní zacházení s mladistvým v trestním řízení, je především odůvodněno bezpečností jeho dalšího osobnostního vývoje, avšak za současného řádného objasnění protiprávního činu a vyvození odpovědnosti za něj. Požadavek zvláštního přístupu je dále zdůrazněn v ustanovení § 42 odst. 1 ZSM, podle něhož při provádění trestních úkonů se musí jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel řízení.²⁹ ZSM tak vychází z toho, že při jednání s mladistvými se musí s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti postupovat tak, aby nedošlo k narušení jejich psychiky a na nejmenší možnou míru bylo sníženo riziko jejich stigmatizace. Řízení ve věcech mladistvých musí probíhat tak, aby s ohledem na jejich věk nebyl ohrožen jejich další duševní a sociální vývoj, stíhané činy a jejich příčiny byly náležitě objasněny a za jejich spáchání vyvozena odpovědnost podle ZSM.

➤ **Zásada ochrany soukromí mladistvých (§ 3 odst. 5 ZSM) a zásada presumpce nevinny (§ 2 odst. 2 TŘ)**

Prvně uvedená zásada modifikuje uplatnění zásady veřejnosti, kterou je možno aplikovat pouze v době vyhlášení konečného meritorního rozhodnutí. Před účinností ZSM právní úprava preferovala svobodu práva na informace a svobodu projevu před ochranou osobních údajů. S přijetím ZSM se právní úprava změnila tak, že se v ní projevují dvě navzájem konkurující práva, právo účastnit se jednání u soudu proti mladistvému a právo mladistvého na ochranu soukromí. Řízení s mladistvými je dle ZSM zásadně neveřejné a rovněž osoby, jež přijdou v rámci řízení i mimo ně do styku s údaji ohledně mladistvého, jsou vázány mlčenlivostí. Zvýšená ochrana je zavedena z důvodů nebezpečí stigmatizace mladistvého trestním řízením, včetně dalších negativních projevů spojených například s

²⁹ Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 10

medializací. Lze proto uvést, že ZSM zasahuje svým ustanovením v § 53 odst. 1 ZSM do ústavního práva a svobody jednotlivce v právu na informace a ve svobodě projevu, činí tak ale v souladu s Ústavou České republiky a s mezinárodními úmluvami, jimiž je Česká republika vázána, zejména pak Úmluvou o právech dítěte. Ustanovení § 53 odst. 1 ZSM uvádí „*nestanoví-li tento zákon jinak, nikdo nesmí jakýmkoliv způsobem zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno, popřípadě jména, a příjmení mladistvého, nebo která obsahuje informace, které by umožnily tohoto mladistvého identifikovat*“³⁰. S touto zásadou ZSM spojuje zásadu presumpce neviny, obecně vyjádřenou v § 2 odst. 2 TŘ „*dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen*“. Stejně tak je tato zásada zakotvena v čl. 40 odst. 2 LZPS, princip presumpce neviny je dále vyjádřen i v mnoha dalších mezinárodních smlouvách, nebo je rovněž vyjádřena v zásadě „*In dubio pro reo*“.³¹

➤ **Zásada včasného a rychlého projednání věci (§ 3 odst. 6 ZSM)**

Základ požadavku na co nejrychlejší projednání trestní věci vychází především z ústavního práva zakotveného v čl. 38 odst. 2 LZPS, kde je stanoveno, že každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů. Zejména pak u mladistvých pachatelů je třeba velmi rychle a adekvátně reagovat na spáchaný protiprávní čin, což může mít preventivní význam, neboť právě u dětí a mladistvých dochází ke změnám vývoje osobnosti, ke změně postoje a hodnot. Avšak samotné rychlé vyřízení věci nesmí být na úkor dostatečného zjištění všech podstatných skutečností, což by mohlo mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci a mohlo by tak napáchat zásadní škodu a poznamenat negativně mladistvého. Zájem na včasném vyřízení věci nemá jen mladistvý a zúčastněné osoby, ale především stát, např. z důvodů zabránění ztráty důkazů nebo oslabení jejich důkazní hodnoty, ale také z důvodů ekonomických. ZSM stanoví speciální lhůty pro provedení procesních úkonů, odlišné od obecné právní úpravy. K takovým ustanovením náleží např. lhůta pro pozorování duševního stavu obviněného, která nemá trvat déle než jeden měsíc a jen na odůvodněnou žádost znalců může být prodloužena o jeden měsíc“.³²

Nelze opomenout čl. 6 odst. 1 Úmluvy č. 209/1992 Sb. „*Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým*

30 Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 560

31 Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 11

32 Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 11

a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků nebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.³³

➤ **Zásada náhrady škody poškozenému (§ 3 odst. 7 ZSM)**

Tato zásada je zdůrazněna i v řadě dalších ustanovení ZSM, např. ustanovení § 45 a § 68 ZSM, a to z důvodu, že povinností k odčinění a realizaci odčinění újmy vzniklé jeho činem přijímá mladistvý odpovědnost za svůj čin. Uplatnění této zásady tak má mít na pachatele výchovný efekt, aby si uvědomil svoji odpovědnost za to, co jinému způsobil a z toho vyplývající závazek napravit. Tato zásada tak zakotvuje požadavek, aby poškozenému byla nahrazena způsobená škoda, nebo aby se mu dostalo přiměřeného zadostiučinění např. omluva, finanční vyrovnání, uvedení v předešlý stav.³⁴ Podle § 64 odst. 4 ZSM v průběhu hlavního líčení a veřejného zasedání dbá předseda senátu zájmů poškozeného. Podle § 45 odst. 1 ZSM jsou orgány činné podle ZSM povinny přihlížet k oprávněným zájmům poškozeného, poučit ho o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění. Předseda senátu případně státní zástupce pak posoudí vhodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení vedoucího k náhradě škody. K této zásadě má velmi blízko institut účinné lítosti zakotvený v § 7 ZSM o účinné lítosti, který stanoví zánik trestnosti činu, pokud se pachatel alespoň pokusil odstranit a napravit následek, který způsobil svým jednáním. Tohoto institutu je možno využít pouze za předpokladu, že čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného. Zákonné podmínky uplatnění této zásady byly doplněny zákonem č. 181/2011 Sb. o oprávnění poškozeného požadovat v trestním řízení náhradu nemajetkové újmy.

➤ **Zásada specializace (§ 3 odst. 8 ZSM)**

Zásada specializace klade silný důraz a požadavek na odbornost či zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží, a to nejen u soudců, ale i státních zástupců, jakož i probačních

33 [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mjzhezf6mrqhhexgg3bwfuza>

34 Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 11

úředníků a všech orgánů činných v trestním řízení. Ti musí mít nejen dostatek zkušeností, ale je třeba, aby kontinuálně rozvíjeli své odborné znalosti i v neprávních oborech potřebných pro odpovědné zacházení s mládeží. Stálé vzdělávání soudců, státních zástupců a probačních úředníků zajišťuje Justiční akademie v Kroměříži. Rovněž i v zahraničních právních úpravách je zcela běžnou záležitostí specializace na práci s mladistvými. Zákon sice požadavek odbornosti výslovně nepřikazuje obhájci, ovšem dle názoru diplomantky je pak na obhájci, zda v případě jeho ustanovení převezme obhajobu či nikoliv. Je vhodné, aby i obhájce byl vyškolen obdobným způsobem jako soudci, státní zástupci a probační úředníci, např. specializovaným kurzem speciální pedagogiky, psychologie či mediace mezi poškozeným a pachatelem.

➤ **Zásada místní příslušnosti (§ 37 odst. 1 a 2 ZSM, § 18 odst. 1, 2 TŘ)**

Na rozdíl od dospělých pachatelů, u kterých je v TŘ místní příslušnost soudu stanovena zásadně místem, kde byl spáchán trestný čin, a teprve nelze-li zjistit místo činu, místem bydliště pachatele, je v řízení s mladistvými určena místní příslušnost místem bydliště mladistvého. V případě, že mladistvý nemá své stálé bydliště, je místně příslušným soud pro mládež, v jehož obvodu se mladistvý zdržuje či pracuje. Nelze-li ani takové místo spolehlivě zjistit, je dána příslušnost místem, kde bylo spácháno provinění, případně, kde vyšlo najevo. Smyslem této zásady a odlišností od místní příslušnosti dle TŘ je snaha minimalizovat náklady nezletilému za případné dojíždění k orgánům činným v trestním řízení.³⁵

➤ **Zásada poučovací (ustanovení § 43 odst. 1 ZSM)**

Předně lze uvést, že tato zásada je zakotvena v § 42 odst. 3 ZSM. Tuto speciální poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení vůči mladistvému je nutné realizovat takovým způsobem, který odpovídá jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu mladistvého, jak má na mysli § 42 odst. 1 ZSM. Okruh okolností, o kterých musí orgány činné v trestním řízení poučit obviněného mladistvého, je širší než u dospělých pachatelů, zejména je třeba mladistvého poučit o specifických podmínkách pro uplatnění odklonů, jako je podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 TŘ, narovnání podle § 309 TŘ a odstoupení od trestního stíhání § 70 ZSM.³⁶ Bližší pozornost této zásadě je věnována v následující kapitole o subjektech řízení (mladistvý, poškozený aj.).

35 Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 11

36 Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 11

3.2 *Subjekty řízení ve věcech mladistvých*

Vymezení okruhu subjektů trestního řízení a jejich práva a povinnosti v něm regulují nejen příslušná ustanovení ZSM, ale i TŘ, který definuje, kdo je stranou či účastníkem řízení a stejně tak OSŘ.

V trestním řízení dle úpravy TŘ jsou subjekty nazýváni činitelé, kteří mají a vykonávají vliv na průběh řízení, a kterým zákon dává k uskutečnění tohoto vlivu určitá procesní práva nebo určité procesní povinnosti.³⁷ TŘ používá pojem strana v § 12 odst. 6 TŘ, podle kterého se stranou rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce, stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.³⁸

V řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, je okruh účastníků vymezen taxativně v § 91 ZSM, jedná se o nezletilé dítě, OSPOD, zákonného zástupce dítěte, osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče (osvojitel, pěstoun aj.), stejně tak osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Protože řízení o nezletilých dětech je svou povahou občanskoprávním řízením, je primárně vedeno podle OSŘ. Podal-li návrh státní zástupce podle § 90 odst. 1 ZSM, je rovněž účastníkem řízení také státní zastupitelství. Státní zástupce vstupuje do občanského řízení, např. ve věci zbavení způsobilosti k právním úkonům, v němž dle § 94 OSŘ, zákon stanoví, že účastníky řízení, které může být zahájeno i bez návrhu, jsou i navrhovatel a ti, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno.³⁹

Obecně lze uvést, že subjekty trestního řízení jsou dle teorie práva **činitelé v trestním řízení, tedy soud, státní zástupce a policejní orgán, dále osoba, proti níž se řízení vede, obhájce, poškozený, zúčastněná osoba**, dále osoby s tzv. **obhajovacími právy** (zákonný zástupce, opatrovník, sourozenci, osvojitel, manžel, druh a příbuzní v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh)⁴⁰, přičemž v řízení podle ZSM také **probační úředník a OSPOD**. Subjektem řízení může být i svědek, znalec nebo tlumočník,

37 Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní III. vydání, Eurolex Bohemia Praha 2003, str. 123.

38 § 12 odst. 6 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) (účinný od 1.9.2012)

39 § 94 zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

40 § 247 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) (účinný k 1.9.20012)

ale pouze za předpokladu, že uplatňuje právo na svědečné, znalečné či tlumočné, pokud však vypovídají, podávají či překládají posudky, nemají postavení subjektu řízení.⁴¹

Okruh subjektů se v řízení s mladistvými výrazně neodlišuje od klasického trestního řízení, nicméně je širší. Významnou úlohu plní, s ohledem na nedostatečnou způsobilost k právním úkonům u nezletilých, **zákonný zástupce mladistvého**. Práva zákonného zástupce jsou vymezena v § 43 ZSM. Zákonným zástupcem mladistvého je rodič s plnou způsobilostí k právním úkonům, osvojitel, poručník, opatrovník. Zákonný zástupce je jménem mladistvého oprávněn vykonávat práva, zejména zastupovat ho, zvolit mu obhájce, činit za něj návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky, rovněž je oprávněn se účastnit všech úkonů, kterých se může jinak účastnit mladistvý. V případě, že zákoný zástupce nemůže vykonávat svá práva, neboť je například nezvěstný, existuje kolize mezi jeho zájmy a zájmy mladistvého, či hrozí nebezpečí z prodlení, může státní zástupce v přípravném řízení, soud, ustanovit mladistvému usnesením **opatrovníka**.

3.2.1 Mladistvý

Subjektem řízení je především **mladistvý**. Tedy osoba, která v době spáchání činu dovršila patnáctý rok věku a nepřesáhla osmnáctý, jenž spáchal provinění. Trestní odpovědnost začíná dnem, který následuje po dni patnáctých narozenin pachatele.⁴² V průběhu řízení je třeba zacházet s mladistvým tak, aby nebyl řízením negativně poznamenán, jeho výslech musí být ohleduplný a musí šetřit jeho osobnost, přičemž konfrontace mladistvého je možná jen zcela výjimečně, a to pouze v řízení před soudem tak, jak předpokládá § 57 odst. 2 ZSM. Mladistvému je povinně od počátku řízení garantována odborná právní pomoc obhájce. Jedná se o nutnou obhajobu dle § 42 odst. 2 ZSM a dále dle § 36 a § 36a) TŘ. Vzhledem k tomu, že nedostatečná schopnost mladistvého náležitě se hájit nachází svůj výraz v institutu nutné obhajoby, mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSM či vůči němu provedeny úkony podle TŘ. Tento institut je projevem snahy zajistit mladistvému spravedlivý proces. Úkolem obhájce je zastupovat mladistvého, hájit jeho zájmy v souladu se stavovskými předpisy tak, aby v průběhu řízení byla ve prospěch mladistvého využita všechna práva a prostředky nutné k obhajobě. Vedle těchto taxativně vymezených práv v ZSM má mladistvý dále právo v průběhu celého řízení:

41 Hendrych, D. a kol.: Právní slovník. 2. rozšířené vydání. Praha: C.H. Beck 2003, str. 1004

42 Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 7

- používat svůj mateřský jazyk nebo jazyk, o kterém uvede, že ho ovládá (§ 2 odst. 14 TŘ),
- právo požadovat v široké míře využití odklonů, např. narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání či podmíněné odložení návrhu na potrestání atd.

Vedle práv stojí na druhé straně povinnosti mladistvého, které jsou výslovně upraveny v TŘ. Jedná se zejména o povinnosti:

- Pokud není podezřelým, vypovídat pravdu a nic nezamlčovat (§ 158 odst. 8 TŘ), mladistvý však nemusí vypovídat ve fázi obvinění dle § 33 odst. 1 první věta TŘ,
- povinnost zachovávat mlčenlivost dle zvláštního zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů.

3.2.2 Poškozený

Subjektem trestního řízení je rovněž **poškozený**, jeho procesní postavení je upraveno zejména v § 43 a násl. TŘ, jemuž bylo proviněním mladistvého ublíženo na zdraví, byla mu způsobena majetková újma, morální či jiná škoda. Zájmy a práva jsou upraveny v § 45 odst. 1 a 2 ZSM. Mezi proviněním a škodou musí být kauzální nexus. Pokud se v průběhu řízení neprokáže příčinná souvislost mezi zaviněním a škodou, soud rozhodne tak, že poškozený uplatňující škodu nebude připuštěn k hlavnímu líčení jako poškozený. ZSM pojem poškozeného nevymezuje, a proto je třeba vycházet z obecného vymezení poškozeného v § 43 TŘ jako strany řízení ve věcech mladistvých.

Poškozený, kterému vznikne právo na náhradu škody podle ZSM, jež mu byla proviněním způsobena, je oprávněn:

- Navrhnout, aby v odsuzujícím rozsudku byla soudem mladistvému uložena povinnost nahradit škodu, (§ 43 odst. 3 TŘ).
- Být poučen orgány činnými v trestním řízení o svých právech a následné poskytnutí možnosti jejich uplatnění (§ 43, odst. 1,3 TŘ, čl. 3 odst. 3 LZPS).

3.2.3 Orgán sociálně právní ochrany dětí

Významným subjektem v trestním řízení vedeném proti mladistvým je **Orgán sociálně právní ochrany dětí**. Působnost a s nimi související práva a povinnosti tohoto

subjektu jsou výslovně vymezeny v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Jeho úkolem je chránit práva dítěte, jeho příznivý vývoj a výchovu, rovněž chránit oprávněné zájmy dítěte, včetně ochrany jeho jmění a v neposlední řadě, je jeho úkolem, působit na obnovování narušených funkcí rodiny. Funkci OSPOD vykonávají tyto úřady: Krajské úřady, Obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Tento subjekt slouží k ochraně dětí a mladistvých, zejména pak k ochraně před případnými negativními vlivy rodiny mladistvého a jeho okolí. Problém této funkce však spočívá v tom, že jsou úředníci administrativně přetíženi a pouze nepatrný prostor jim zůstává pro faktický výkon práce v terénu. Diplomantka se domnívá, že aktivní činnost OSPOD je zcela zásadní pro posouzení dané věci, či objasnění provinění aj.

Cílem činnosti tohoto subjektu je posílit výchovné působení řízení ve věcech mladistvých, vytvořit podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí, zejména včas reagovat na potřeby a zájmy mladistvých, poškozených a všech dalších osob dotčených trestnou činností. Myšlenkou ZSM bylo zamezit a předcházet páchání trestné činnosti, neboť právě zapojení tohoto subjektu přispívá k včasné a přiměřené reakci na delikvenci mládeže zejména jejich úzkou spoluprací s orgány činnými v trestním řízení, dohledem, který vykonává nad delikventní mládeží a zároveň výkon dohledu nad rodinným prostředím, zajištění osobních zpráv o mladistvých ve spolupráci se školními zařízeními aj.

3.2.4 Probační a mediační služba

Probační a mediační služba ČR byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb. a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky. V rozsahu výše citovaného zákona provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. „PMS zejména věnuje svoji pozornost mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněným, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek“.⁴³ Vzhledem k tomu, že zákon o PMS ukládá součinnost orgánů činných v trestním řízení s dalšími institucemi, policejní orgány a státní zástupce jsou povinni v přípravném řízení vyrozumět příslušná střediska o věcech, které jsou vhodné k mediaci, zejména v trestních věcech týkajících se mladistvých, a postupují tak, aby mediace byla využita od samého

⁴³ § 4 odst. 4 zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě

počátku trestního stíhání. Dle § 5 odst. 2 ZPMS PMS při výkonu své působnosti úzce spolupracuje s orgány, kterým přísluší podle zvláštního zákona výkon sociálně-právní ochrany dětí a poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi. V podkapitole 5 je zcela záměrně popsán průběh řízení ve věci vedené proti dítěti mladšímu patnácti let, v němž právě služba PMS vstupuje jako subjekt do řízení, a to svým návrhem na realizaci projektu LATA, který by měl vést nezletilého k nápravě ve svém chování.

3.2.5 Zúčastněná osoba

Zúčastněná osoba, se stává stranou řízení vedeného podle ZSM pouze za předpokladu, že se jedná o osobu odlišnou od osoby mladistvého, které má být věc nebo jiná majetková hodnota v jejím vlastnictví na návrh zabráněna, nebo byla zabráněna. Vymezení pojmu zúčastněné osoby jako strany je obsaženo v ustanovení § 42 ve spojení s ustanovením § 12 odst. 6. TŘ. Mezi oprávnění zúčastněné osoby se řadí právo zvolit obviněnému mladistvému obhájce za podmínek § 37 odst. 1 TŘ. V zákonné definici v § 42 TŘ je uvedeno, že zúčastněná osoba je ta, jejíž věc nebo jiná majetková hodnota byla zabráněna nebo podle návrhu má být zabráněna. Zúčastněné osobě musí být umožněno, aby se k věci vyjádřila; je oprávněna být přítomna při hlavním líčení a veřejném zasedání, činit při nich návrhy, nahlížet do spisů a podávat v případech tímto zákonem stanovených opravné prostředky. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny zúčastněnou osobu o jejích právech poučit a poskytnout jí možnost jejich uplatnění. Je-li zúčastněná osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává její práva podle tohoto zákona její zákonný zástupce.⁴⁴

3.2.6 Orgány činné dle ZSM

Subjekty řízení vedeného proti mladistvým jsou dle § 2 odst. 2 písm. c) ZSM **orgány činné podle ZSM**, tj. **policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež**. U soudů pro mládež se jedná o část soustavy obecných soudů s tím, že funkci plní specializované senáty a samosoudci obecných soudů. Soudem pro mládež je tedy zvláštní senát, předseda senátu či samosoudce jak okresního, krajského, vrchního či nejvyššího soudu. Soudy pro mládež působí v rámci obecné soudní soustavy jako její specializovaná složka.⁴⁵

⁴⁴ § 42 zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁴⁵ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva, trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 163.

Soustava státního zastupitelství je koncipována obdobně jako soustava výše zmíněného soudnictví. V jednotlivých státních zastupitelstvích by měl být minimálně jeden státní zástupce, který se výlučně věnuje problematice mladistvých. Policejním orgánem se rozumí zejména jednotlivé útvary Policie ČR a v řízení o trestných činech policistů útvar Generální inspekce bezpečnostních sborů.⁴⁶ Bližší postup je ponechán na vnitrostátních předpisech, a to zejména na příslušných ustanoveních zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky. V návaznosti na část diplomové práce věnované zásadě spolupráce je třeba zaměřit pozornost dalšímu subjektu řízení nad mládeží, který není taxativně definován TŘ, ani v ZSM, a to zájmovým sdružením občanů, která realizují probační program. Zaměření činnosti zájmových sdružení je upraveno v § 40 odst. 1 ZSM a řadí se mezi ně církve, náboženské společnosti a právnické osoby sledující v předmětu své činnosti charitativní účel.⁴⁷

3.2.7 Státní zastupitelství

Postavení a působnost státního zastupitelství jsou v českém právním řádu primárně regulovány zákonem č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, vymezujícím nejen soustavu státních zastupitelství, ale i působnost státního zástupce, odborné vzdělávání státních zástupců a jejich právních čekatelů (§34a) a další podmínky pro řádný výkon funkčních činností státního zástupce.

Zákonem o státním zastupitelství č. 283/1993 Sb. bylo zřízeno státní zastupitelství jako soustava úřadů státu určených nejen k zastupování státu v případech stanovených zákonem, pokud státní zastupitelství podává jménem státu obžalobu v trestním řízení a plní povinnosti, které mu v souvislosti s tím ukládá TŘ. Státní zastupitelství je dále oprávněno podat návrh na zahájení občanského soudního řízení nebo do zahájeného řízení vstoupit v zákonem výslovně stanovených případech.

V § 90 odst. 1 ZSM je uvedeno, že dítěti mladšímu patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného, lze opatření uložit na návrh státního zastupitelství. Státní zastupitelství je povinno návrh podat bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřípustné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná. Nebylo-li řízení zahájeno na návrh, může soud pro mládež zahájit i bez takového návrhu.

46 Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva, trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 197.

47 Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 7

Oprávnění státního zastupitelství vstupovat do jiného trestního řízení je primárně upraveno zákonem č. 283/21993 Sb. o státním zastupitelství. Na základě ustanovení § 4 odst. 1 písm. c) státní zastupitelství působí v jiném než trestním řízení a vykonává další úkoly, stanoví-li tak zvláštní zákon. **Podle § 4 odst. 2** státní zastupitelství se v souladu se svou zákonem stanovenou působností podílí na prevenci kriminality a poskytování pomoci obětem trestných činů. Následující § 5 vymezuje oprávnění podat návrh na zahájení občanského soudního řízení anebo vstoupit do již zahájeného občanského soudního řízení, jen v případech, které stanoví zákon.⁴⁸

3.2.8 Obhájce

Ve vztahu k mladistvým svoji významnou úlohu vykonává obhájce, což bylo již výše popsáno. Jeho účast v řízení jednak vyplývá z § 42 odst. 2 ZSM, ve kterém je výslovně uvedeno, že mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyznění obhájce o něm zajistit.⁴⁹ Mladistvý má právo zvolit si svého obhájce, neučiní-li tak, bude mu ustanoven opatřením soudu. Právo zvolit si obhájce je jedno z nejdůležitějších, neboť mu poskytuje možnost využít advokáta, u kterého je zajištěno, že jde o osobu právně erudovanou, s potřebnými teoretickými znalostmi a praktickými zkušenostmi. Samotný význam účasti obhájce je pak zdůrazněn širokým vymezením nutné obhajoby dle § 42 odst. 2 ZSM, § 36 a § 36a TŘ. Obhájcem dle § 35 odst. 1 TŘ může být i v trestních věcech mladistvých pouze advokát, jehož účastí v řízení ve věcech mladistvých je posilováno postavení mladistvého v řízení, spočívající v tom, že mladistvý, a to již i vzhledem ke svému věku, zpravidla nezná dostatečně svá práva a ustanovení týkající se vedení řízení, a pokud mu jsou známy z poučení, není schopen je vzhledem ke svému věku samostatně využít.

Vzhledem k tomu, že právě nedostatečná schopnost mladistvého náležitě se hájit nachází svůj výraz v institutu nutné obhajoby, musí mít mladistvý obhájce. Tímto institutem byla snaha zajistit mladistvému spravedlivý proces tak, jak klade požadavek LZPS. Úkolem

48 § 4 zákona č. 283/1993 Sb. o státním zastupitelství

49 § 42 odst. 2 zákona č. 213/2003 Sb. zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

obhájce je zastupovat mladistvého a hájit jeho zájmy v souladu se stavovskými předpisy, aby v průběhu řízení byla ve prospěch mladistvého využita všechna práva a prostředky nutné k obhajobě. Předpoklady pro výkon advokacie a způsob výkonu advokacie včetně práv a povinností jsou upraveny zákonem č. 85/1996 Sb. o advokacii. Samotná práva a povinnosti v § 16 zmíněného zákona. Nedílnou součástí tohoto zákona jsou Stavovské předpisy, které jsou pro advokáta závazné.⁵⁰

3.3 Vazba, zadržení ve vztahu k mladistvým

Obecně lze vazbu charakterizovat jako zajišťující úkon v trestním řízení, jímž se obviněný z trestného činu (přečinu, zločinu či zvláště závažného zločinu) zajišťuje pro trestní řízení a výkon trestu. Vzetí do vazby ve většině případů navazuje na zadržení či zatčení osoby na základě soudem vydaného příkazu k zatčení. Vazba by měla být adekvátním zajišťovacím opatřením, které respektuje zásadu zdrženlivosti a přiměřenosti zásahů do základních lidských práv, a to zejména u mladistvého, kterého je možno vzít do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu dosáhnout jinak, např. zárukou zájmového sdružení, dohledem probačního úředníka či zárukou důvěryhodné osoby, umístěním ve výchovném ústavu či písemným slibem.

Vazba je vážným zásahem do občanských práv a svobod zaručených Ústavou, čl. 8 odst. 5 LZPS, a proto k vzetí osoby do vazby může dojít jen z důvodů a za podmíněk stanovených v zákoně a jen na podkladě rozhodnutí soudu. Vazba je institutem trestního řízení, kterým se zajišťuje osoba obviněného pro účely trestního řízení a výkon trestu. Vazba je fakultativní a rovněž tak, jak zákon uvádí, je možné tohoto institutu použít jen tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinými prostředky. Výjimkou je obligatorní vazba v extradičním řízení, tzv. předběžná vazba v rámci Evropského či Mezinárodního zatýkacího rozkazu aj.

Režim vazby u mladistvých je vymezen v § 46 a násl. ZSM, důvody vazby jsou však uvedeny v § 67 písm. a), b), c) TŘ shodně jako u dospělých pachatelů. O vzetí do vazby rozhoduje soud pro mládež, v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce soudu pro mládež. Soudce obecného soudu je oprávněn o vzetí do vazby v přípravném řízení rozhodnout pouze za situace, že nelze včas zajistit provedení úkonu soudcem soudu pro mládež a úkon není možno odložit. Soud pro mládež spolupracuje i ve vazebním řízení s PMS a OSPOD. Tyto instituce vyhodnocují situaci, zajišťují domácí prostředí provinilce a předkládají soudu

⁵⁰ § 18 zákona č. 85/1996 Sb. o advokacii

pro mládež návrhy, které by např. zmírnily vinu či trest provinilci. O každém omezení osobní svobody je třeba bezodkladně vyrozumět zákonného zástupce, příp. zaměstnavatele, středisko PMS, OSPOD a eventuálně výchovné zařízení. Náhradními zajišťovacími opatřeními, uvedenými v § 49 ZSM jsou: záruka, dohled, slib či umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby, které je zároveň dělí na procesní a hmotné prostředky.

Trvání vazby u mladistvých je na rozdíl od dospělých osob zkráceno. Mladistvý tak může být vzat do vazby pouze za podmínek splněných zákonem, a to na nezbytnou dobu. Soud pro mládež je povinen průběžně zkoumat, zda podmínky vazby trvají. Vazba však nesmí trvat déle než dva měsíce, s výjimkou zvlášť závažného provinění, u něhož nesmí doba vazby přesáhnout šest měsíců. Výjimečně může být vazba prodloužena o další dva, resp. šest měsíců, nebylo-li možné věc včas skončit. K prodloužení vazby může dojít pouze jednou, a to na návrh státního zástupce, o němž rozhodne soud pro mládež. Tato specifická zákonná úprava trvání vazby je reakcí na požadavek odborné veřejnosti, podle kterého lhůty k omezení osobní svobody mladistvého by měly být vzhledem k hrozícím negativním dopadům na další vývoj jeho osobnosti zkráceny.⁵¹

K 1. 1. 2012 nabyla účinnosti novela TŘ, přičemž změny se odrazily zejména ve lhůtách směřujících k činnosti dozorujícího státního zástupce a rozšíření jeho působnosti. Ustanovení § 73b) TŘ bylo doplněno o odst. 4, 5, 6. Dle § 73b odst. 4 TŘ o změně důvodů vazby rozhoduje soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce; pominul-li některý z důvodů vazby, může o prominutí důvodu vazby rozhodnout v přípravném řízení i státní zástupce.⁵² Podle § 73b odst. 5 TŘ o žádosti o zrušení omezení spočívajícího v zákazu vycestování do zahraničí, které bylo obviněnému uloženo podle § 73 odst. 4 TŘ nebo § 73a odst. 3 TŘ, rozhoduje soud a v přípravném řízení státní zástupce. Dále podle § 73b odst. 6 rozhodnutí, kterým se obviněný propouští z vazby, může v přípravném řízení učinit i státní zástupce. V případě překročení lhůty pro rozhodnutí o dalším trvání vazby podle § 72 TŘ nebo překročení nejvyšší přípustné doby trvání vazby podle § 72a TŘ vydá soud a v přípravném řízení soudce nebo státní zástupce pouze příkaz k propuštění obviněného z vazby. V neposlední řadě k výrazné změně došlo novelou TŘ vložením nového § 73 písm. d) TŘ, podle kterého *„koná-li se hlavní líčení nebo veřejné zasedání, jehož se účastní obviněný,*

51 Lortie, S., Polanski, M., Sokolář, A., Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Příručka Ministerstva spravedlnost ČR. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců a Ministerstvo spravedlnosti Kanady, 2000, str. 256.

52 § 73b odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) účinný od 1.1.2012

*rozhodne soud i o vazbě, je-li to potřebné vzhledem ke stanoveným lhůtám. Rozhoduje-li mimo hlavní líčení nebo veřejné zasedání, nebo rozhoduje-li soudce o vzetí do vazby v přípravném řízení, rozhoduje vždy ve vazebním zasedání. V jiných případech než uvedených v odstavcích 1 a 2 se rozhoduje ve vazebním zasedání, jestliže o to obviněný výslovně požádá, nebo soud a v přípravném řízení soudce považuje osobní slyšení obviněného za potřebné pro účely rozhodnutí o vazbě. Vazební zasedání však není třeba konat, i když o jeho konání obviněný výslovně požádal, jestliže se obviněný odmítl zúčastnit, nebyl slyšen k vazbě v posledních šesti týdnech, neuvedl žádné nové okolnosti podstatné pro rozhodnutí o vazbě nebo jim uváděné okolnosti zjevně nemohou vést ke změně rozhodnutí o vazbě, zdravotní stav obviněného neumožňuje jeho výslech, či obviněný se propouští z vazby.*⁵³

3.4 Nutná obhajoba

Z ústavněprávní zásady zajištění práva na obhajobu vychází i základní zásada trestního řízení uvedená v § 2 odst. 13 TŘ, podle které ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém stadiu řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv. Podle zákona č.85/1996Sb. o advokacii v § 2 uvádí, že každý má právo na svobodnou volbu advokáta.

TŘ taxativně zakotvuje případy, kdy obviněný musí mít obhájce, a to i v případech, kdy by obviněný obhájce výslovně odmítl nebo si nehodlal žádného zvolit. Jedná se o takové případy zvláštního zájmu na tom, aby právo obviněného na obhajobu bylo zajištěno v co nejširší míře, a to z toho důvodu, že jeho postavení ho nějakým způsobem znevýhodňuje. V takových případech hovoříme o nutné obhajobě. Důvody nutné obhajoby upravuje § 36 a 36a TŘ, dále § 179b odst. 2 věta třetí TŘ, § 265r odst. 5, § 275 odst. 2 TŘ a v neposlední řadě v § 42 odst. 2 ZSM.⁵⁴

O obhajobě mladistvého je nutné zmínit, že nutnou obhajobu ZSM oproti TŘ vztahuje **nikoliv až k okamžiku zahájení trestního stíhání, ale počátek nutné obhajoby posunuje v přípravném řízení do stadia před zahájením trestního stíhání, a to do stadia postupu před zahájením trestního stíhání.** ZSM ve věci mládeže v § 42 odst. 2 písm. a) ZSM totiž stanoví, že mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona, nebo provedeny úkony podle TŘ, včetně úkonů neodkladných a

⁵³ § 73d zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) účinný od 1.1.2012

⁵⁴ Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s 107

neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit.⁵⁵

3.5 Ochrana soukromí mladistvých v řízení dle ZSM

Opakované diskuze, které již probíhají řadu let od nabytí účinnosti ZSM, ve věci ochrany soukromí mladistvých v trestních věcech a její slučitelnosti s ústavně zaručeným právem na informace, nakonec vyústila až k podání návrhu na zrušení § 53 a § 54 ZSM k Ústavnímu soudu ČR.⁵⁶ Ústavní soud návrh sice zamítl, ovšem problematika ochrany soukromí zůstává stále aktuální otázkou, na kterou neexistuje jednotný názor.⁵⁷ Komentář k § 52 a násl. ZSM uvádí, že zveřejněním je třeba rozumět takové jednání, které je způsobilé učinit obsah informace přístupným většímu počtu osob.⁵⁸ LZPS v čl. 17 zaručuje svobodu projevu a právo na informace. Podle tohoto článku má každý právo vyjádřit se, jakož i svobodně vyhledávat informace. Právo vyhledávat a šířit informace lze omezit opět pouze zákonem. Právě specifické ohledy na ochranu osobních údajů mladistvých obviněných opodstatňují širší rozsah této ochrany mladistvých.

ZSM upravuje ochranu mladistvých v § 52 - 54 ZSM s tím, že § 52 ZSM vymezuje okruh informací o trestním řízení proti mladistvému, které lze zveřejnit. Tímto ustanovením je tak naplněna ústavní zásada svobody projevu a práva na informace obsažená v čl. 17 LZPS a čl. 40 Úmluvy, kterou je však možné omezit zákonem, konkrétně ZSM. V zákoně je kladen důraz na uplatnění ústavní zásady presumpce nevinny a na zabránění vzniku škodlivých a necitlivých zásahů do života mladistvého a jeho okolí, s ohledem na věk a rozumovou vyspělost mladistvého, aby tak nedošlo k ohrožení jeho dalšího vývoje. Podle § 52 ZSM je tak možné do pravomocného skončení trestního stíhání zveřejnit pouze takové informace o řízení, které neohrožují dosažení účelu trestního stíhání osob zúčastněných na řízení. Zákonem je chráněna nejen nedotknutelnost osobních údajů mladistvého, který je trestně stíhán, ale i dalších zúčastněných osob na trestní věci, a to po celou dobu trestního stíhání, i během soudního řízení. Kromě výjimek zákonem stanovených, nesmí nikdo zveřejnit žádnou jinou informaci, která by jej umožnila identifikovat po dobu celého trestního stíhání, soudního

55 Jelínek, J., Uhlířová, M.: *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s 119

56 Válková, H.: *Ochrana soukromí mladistvého v trestních věcech versus ústavně garantované právo na informace, svoboda projevu a zásada veřejnosti*. In *Trestně právní revue* 2006/4

57 [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nrptembqg5pweyk7gfpxg5dsl4ztg&conversationId=116534>

58 Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušková, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007, str. 559

řízení, ale i po jeho skončení. Tento zákaz se vztahuje na všechny osoby, které přišly do styku s tímto řízením.

K ochraně soukromí mladistvých se váže zásada neveřejnosti, kterou je ovládáno projednávání řízení před soudem, jedná se tak o zákonnou výjimku z ústavní zásady zakotvené v čl. 96 odst. 2 Ústavy a čl. 38 odst. 2 LZPS ve spojení s § 6 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

Výjimku však tvoří požadavek samotného mladistvého, který požádá, aby hlavní líčení (veřejné zasedání) bylo konáno za účasti veřejnosti. Žádost mladistvého musí být učiněna osobně jako svobodný projev vůle. Rozsudek se však vždy vyhláší veřejně dle § 54 odst. 3 ZSM v přítomnosti mladistvého. Ustanovení § 54 ZSM omezuje rovněž publikování výsledků řízení, v důsledku čehož lze ve veřejných sdělovacích prostředcích zveřejnit pouze odsuzující rozsudek, a to bez uvedení jeho jména a příjmení. Novela § 54 odst. 4 ZSM sice umožňuje předsedovi senátu publikaci bližších informací o mladistvém, tj. i jeho jména a příjmení, avšak vzhledem k ochraně zájmů mladistvého, kterým je ZSM podřízen, by k tomuto postupu nemělo docházet příliš často, ale pouze v ojedinělých případech.

Osobami, které jsou podle § 54 odst. 1 ZSM ve znění účinném od 1. 1. 2010 oprávněny se účastnit hlavního líčení a veřejného zasedání, jsou pouze obžalovaný mladistvý, jeho dva důvěrníci, dále jeho obhájce, zákonní zástupci a příbuzní v přímém pokolení, sourozenci, manžel nebo druh, poškozený a jeho zmocněnec, zúčastněná osoba a její zmocněnec, zákonní zástupci poškozeného a zúčastněné osoby, svědci, znalci, tlumočníci, příslušný OSPOD, úředníci PMS a zástupce školy nebo výchovného zařízení.⁵⁹

⁵⁹ § 54 odst. 1 zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

4 ŘÍZENÍ PŘED SOUDEM PRO MLÁDEŽ VE VĚCECH MLADŠÍCH 15 LET

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let je upraveno v hlavě III. zákona ZSM, ve kterém jsou vymezeny podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy. Mládeží se rozumí děti mladší patnáct let, tj. které v době spáchání činu jinak trestného nedovršily patnáctý rok svého věku a mladiství, kteří v době spáchání provinění dovršili patnáctý rok a nepřekročili osmnáctý rok svého věku. Svou pozornost v této kapitole diplomantka zaměří pouze na řízení, jejichž předmětem je čin jinak trestný, **kterého se dopustilo dítě mladší patnáct let**. Toto řízení se po procesní stránce diametrálně liší od řízení o proviněních mladistvých pachatelů, neboť v ustanovení § 96 ZSM se uvádí, že nestanoví-li tento zákon jinak, postupuje soud pro mládež v řízení dle této hlavy podle předpisů upravujících občanské soudní řízení. Jde o nesporné řízení, které vychází z právní úpravy řízení ve věcech péče o nezletilé, upraveného v **§ 176 a násl. OSŘ**. ZSM se nevztahuje pouze na řízení o činech jinak trestných, spáchaných dětmi mladšími patnácti let, ale i na řízení o činech jinak trestných spáchaných mladistvými, kteří jsou z důvodu své nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti, pro kterou nemohli v době spáchání činu rozpoznat jeho nebezpečnost nebo ovládnout své jednání, trestně neodpovědní.

Novela č. 41/2009 Sb. ve vztahu k ZSM s právními účinky k 1. 1. 2010 především řešila otázky hmotně právní zejména spočívající v tom, že některá ustanovení byla nahrazena jinými termíny. Jako např. trestní zákon byl nahrazen pojmem trestní zákoník, nebezpečnosti pro společnost protiprávností aj. Následná novela č. 301/2011 Sb. s právními účinky od 1. 11. 2011 upravuje otázku ochranného léčení a následně samotný výkon ochranného léčení.

Řízení podle hlavy III. ZSM se zpravidla zahajuje dle § 90 odst. 1 na návrh státního zastupitelství o uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let podaný u příslušného soudu pro mládež. Návrh je státní zastupitelství povinno podat bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřípustné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná. Tuto skutečnost státní zastupitelství zjistí zpravidla doručením stejnopisu usnesení, kterým policejní orgán podezření z trestného činu odloží podle 159a) odst. 2 TŘ, z důvodu uvedeného v § 11 odst. 1 písm. d) TŘ. Pokud jde o pojem bezodkladně, tento není v

zákoně přesně stanoven a není ani upraven metodickým pokynem Nejvyššího státního zástupce.⁶⁰

Ze zprávy o činnosti za rok 2011 Nejvyššího státního zastupitelství vyplývá, že v roce 2011 bylo podáno celkem 1673 návrhů dle § 90 ZSM. V uvedené zprávě byla opětovně kritizována nevhodná obligatornost tohoto oprávnění, které by mělo být nahrazeno možností, aby státní zástupce v méně závažných případech využil jiného způsobu mimosoudního řešení deliktních případů dětí, samozřejmě za zachování tohoto návrhového oprávnění jako fakultativního.⁶¹

Příslušný soud pro mládež ustanoví nezletilému dítěti opatrovníka, kterým může být pouze advokát, zapsaný v seznamu advokátů vedených soudem. Smyslem takového postupu je, aby se na dítě mladší patnáct let užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání činu zdrželo a našlo si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji. Řízení má fakticky probíhat tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů. Právě soudce pro mládež by měl vést řízení tak, aby byla naplněna litera zákona, ovšem opatrovník může soudu pro mládež velmi výrazně pomoci. Úloha advokáta v postavení opatrovníka je odlišná od úlohy v klasickém trestním řízení. V tomto řízení je opatrovník (advokát) především pomocníkem nezletilého dítěte, jehož úkolem je poskytnout kvalifikovanou právní pomoc a přispět tak k objasnění celé události, včetně jejich příčin. Advokát by se neměl zaměřovat jen na právní aspekty, že dítě se činu nedopustilo, ale hlavně v rámci svých možností a poznatků by měl i napomoci k objasnění důvodů, resp. samotných motivů, proč se dítě činu dopustilo a faktorů, které se na jeho sociálním selhání významně podílely.

Dle diplomantky by si všichni účastníci řízení měli počínat tak, aby jejich cíl byl shodný. Zejména všichni by měli vystupovat tak, aby si dítě mladší patnáct let z jejich jednání a jejich postupu uvědomilo protiprávnost svého činu, vzalo si ze svého činu ponaučení a uvědomilo si i svůj závazek, např. nahradit poškozenému škodu, s poškozeným se osobně setkat a omluvit se apod.

60 Nejvyšší státní zastupitelství – Metodické pokyny [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/rozhodovaci-a-metodicka-innost-nsz/pokyny-obecne-povahy-trestni>

61 Nejvyšší státní zastupitelství – Zpráva o činnosti za rok 2011 [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2011/7NZN601-2012-textovacast.pdf

Po ustanovení opatrovníka nezletilému nařídí soud pro mládež jednání, o kterém vyrozumí účastníky řízení a předvolá ty, o kterých se domnívá, že jejich přítomnost je třeba. **Účastníkem v tomto řízení je: nezletilé dítě, OSPOD, zákonní zástupci dítěte, eventuálně osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné odborné péče. Účastníkem řízení je i státní zastupitelství, které podalo návrh dle § 90 odst. 1 ZSM.** Soud pro mládež zpravidla vyzve k jednání všechny účastníky řízení včetně nezletilého dítěte, neboť právě jeho účast podmiňuje případné rozhodnutí soudu o upuštění od potrestání, neboť upustit od uložení opatření nelze za situace, kdy se nezletilý neúčastní projednání věci před soudem, nemůže se osobně projevit a objasnit motiv svého jednání. V neposlední řadě právě samotné projednání věci za účasti nezletilého dítěte výchovně působí, což výrazně usnadňuje dosažení účelu ZSM.

Jednání ve věcech o uložení opatření dítěti mladšímu patnáct let jsou zásadně **neveřejná**, nerozhodne-li soud pro mládež jinak. O tomto tématu se diplomantka zmiňovala již v předcházejících kapitolách této práce. Zde je chráněna identita a zájem nezletilého před médii a jinými subjekty, které mohou jednání narušit, případně negativně ovlivnit jeho výsledek.

Dokazování se v řízeních ve věcech dětí mladších patnáct let řídí § 120 a násl. OSŘ. V řízení podle hlavy III. ZSM lze mimo standardně užívaných důkazů využít jako důkazní prostředky i spisové materiály státních orgánů, především vyšetřovací spisy policejních orgánů. Jako důkazu je proto možné využít např. protokol o ohledání místa činu, protokol o domovní prohlídce, ale dokonce i záznam o podání vysvětlení svědkem či osobou podezřelou – vyvstanou-li pochybnosti ohledně svědectví, které bylo zaprotokolováno v protokole o podání vysvětlení. V případě, že soud pro mládež na základě provedeného dokazování dospěje k závěru, že dítě mladší patnácti let čin jinak trestný spáchalo, rozhodne rozsudkem, kterým může dle § 93 odst. 1 ZSM uložit některé z opatření, nebo rozhodne usnesením o upuštění od uložení opatření dle § 93 odst. 10 ZSM.

Rozsudkem dle § 93 odst. 1 ZSM lze uložit dítěti mladšímu patnácti let na základě výsledků řízení následující opatření:

- *výchovnou povinnost,*
- *výchovné omezení,*
- *napomenutí s výstrahou,*

- *zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,*
- *dohled probačního úředníka,*
- *ochrannou výchovu,*
- *ochranné léčení.*

Usnesením dle § 93 odst. 10 ZSM může soud pro mládež:

- Upustit od uložení opatření, postačuje-li k dosažení účelu tohoto zákona projednání činu dítěte před státním zástupcem nebo před soudem pro mládež. Naopak soud návrh státního zástupce zamítne, dojde-li k závěru, že nebylo prokázáno, že by byl dítětem mladším patnácti let spáchán čin jinak trestný.

V řízení, jež se rozhodnutím končí, je třeba, aby soud dále rozhodl o náhradě nákladů řízení. S ohledem na skutečnost, že řízení ve věcech dětí mladších patnácti let může být zahájeno i bez návrhu, nemají účastníci řízení v zásadě právo na náhradu nákladů řízení, pokud soud neshledal závažné okolnosti, pro které by rozhodl jinak. Náhrada nákladů řízení je upravena v § 146 odst. 1 písm. a) OSŘ. Co se týká odměny, náhrady hotových výdajů a náhrady za promeškaný čas advokáta, který vystupuje v postavení opatrovníka na základě ustanovení soudu, je zde výše odměny stanovena vyhláškou č. 177/1996 Sb., advokátní tarif, v § 10a ve spojení s § 13 a § 14.

V případě, že soud dospěje k závěru, že je vhodné uložit opatření podle § 93 odst. 1 ZSM, je třeba, aby jejich doba trvání byla stanovena na nezbytně nutnou dobu, dokud nesplní svůj účel, pro který bylo opatření uloženo.

Dle názoru některých advokátů a soudců působících na soudech pro mládež zůstává otázkou, zda je vhodné dítěti, které v době činu dovršilo dvanáctý rok a nepřekročilo patnáctý rok, a které spáchalo čin, za nějž trestní zákoník ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu, uložit dohled probačního úředníka nebo ho zařadit do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče. Ze zkušenosti advokátů a po konzultaci s úředníky PMS, je nedostatek nabídek terapeutických, psychologických a výchovných programů ve střediscích výchovné péče, neboť právě tato terapeutická opatření mohou být vykonávána pouze a jen v institucích se statutem střediska výchovné péče. Po intenzivním vyhledávání v rámci internetového zdroje

se diplomantce podařilo najít minimum takových středisek, zejména na úrovni menších, resp. okresních měst.

Diplomantka se rovněž setkala s názorem, a to jak mezi úředníky PMS ČR, tak státními zástupci, rovněž i u advokátky, která publikovala k této problematice článek, ve kterém uvedla, že „ve většině případů, kde soud shledá podmínky pro uložení opatření, je ukládán dohled probačního úředníka. Ani zde však není situace příliš radostná, neboť dohled probačního úředníka ve smyslu ustanovení § 93 odst. 1 písm. a) ZSM je odlišný od dohledu probačního úředníka dle ustanovení § 16 ZSM a § 26a) a 26b) TZ, nyní ustanovení § 49 a ustanovení § 52 odst. 2 písm. c) TZK. Opatrovníci proti tomuto druhu opatření někdy namítají, že dítě nemá možnosti dostavovat se k probačnímu úředníkovi. Dítě mladší patnácti let však nemá na rozdíl od mladistvých a dospělých pachatelů povinnost dostavovat se k probačnímu úředníkovi. Naopak probační úředník je povinen při výkonu dohledu pravidelně navštěvovat nezletilého, kterému bylo uloženo toto opatření, ve škole a v jeho bydlišti. Zřízení střediska PMS ČR nejsou jak po personální a materiální stránce na výkon takového dohledu vůbec připravena.“⁶²

4.1 Obecná charakteristika řízení

V řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, postupuje soud mládeže podle zvláštních právních předpisů upravujících občanské soudní řízení, neboť děti mladší patnáct let nejsou trestně odpovědné, a proto proti nim nelze vést trestní řízení. Rozhodování v těchto věcech je svěřeno soudům pro mládež s tím, že budou postupovat podle OSŘ, konkrétně podle § 176 OSŘ, které upravuje řízení ve věci péče soudu o nezletilé. Jde o řízení nesporné, jež lze zahájit i bez návrhu. Cílem nesporného řízení není vyřešit spor, ale především upravit právní postavení účastníků řízení. Je tak ovládáno zásadou vyšetřovací. Řízení soud pro mládež zahájí buď na návrh státního zastupitelství, nebo případně i bez tohoto návrhu. Státní zastupitelství je povinno návrh podat bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřijatelné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná. Pokud je návrh podán někým jiným než státním zastupitelstvím, soud pro mládež řízení zastaví, což však, jak je shora uvedeno, nevyklučuje zahájení řízení soudem pro mládež bez návrhu dle § 90 OSŘ.⁶³

62 Jonášová, R.: Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. In Bulletin advokacie 2009/1, str. 52

63 Schellerová, I. a kol.: Právní postavení mladistvých. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 97

4.2 Postavení subjektů v řízení

Postavení subjektů, nebo-li účastníků řízení o uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let je upraveno v § 91 ZSM, v němž se uvádí, že účastníky řízení jsou nezletilé dítě, které se dopustilo činu jinak trestného, příslušný OSPOD, zákonní zástupci dítěte, osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče, jakož i další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Podalo-li návrh podle ustanovení § 90 odst. 1, je účastníkem řízení také státní zastupitelství.

Protože se zde jedná o řízení ve věcech péče o nezletilé, platí zde rovněž ustanovení § 94 OSŘ, které stanoví, že účastníkem řízení, které může být zahájeno i bez návrhu, jsou i navrhovatel a ti, o jejichž právech anebo povinnostech má být v řízení jednáno. Účastníkem řízení jsou podle § 91 odst. 1 ZSM: mladistvý, příslušný OSPOD, zákonní zástupci dítěte, případně státní zastupitelství podalo-li ve věci návrh.⁶⁴

Vzhledem k tomu, že nezletilé dítě, resp. dítě mladší patnáct let, nemá dostatek procesní způsobilosti, musí být v řízení vždy zastoupeno. Vzhledem k tomu, že jeho rodiče coby zákonní zástupci jsou podle ZSM rovněž účastníky řízení, nemohou své dítě v tomto řízení s ohledem na střet zájmů zastupovat. Proto podle § 91 odst. 2 ZSM v řízení ve věci spáchání činu jinak trestného dítětem mladším patnácti let je soud pro mládež povinen ustanovit tomuto dítěti opatrovníka, kterým bude vždy advokát, jenž však není účastníkem řízení.

4.3 Ochrana soukromí dětí podle zákona č. 218/2003 Sb.

Otázka ochrany soukromí u dětí mladších patnácti let je podle ZSM řešena shodně s mladistvými. S ohledem na skutečnost, že k této problematice se již diplomantka podrobně vyjádřila v podkapitole 3.5, se pouze zmíní o možných následcích a postiženích, které mohou plynout z takového porušení. Podle § 26 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích s účinností od 1. 4. 2009, později zrušeném zákonem č. 52/2009 Sb., jestliže možnost postihu aktuálně přichází v úvahu podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, se porušení zákazu dle ustanovení § 44a tohoto zákona dopustí fyzická osoba tím, že poruší zákaz zveřejnění osobních údajů stanovený jiným právním předpisem. Za takový přestupek lze uložit pokutu do 1.000.000,- Kč. Pokud je však spáchán tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, počítačovou

64 Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004, str. 128

sítí či jiným technickým zařízením, lze uložit pokutu do 5.000.000,- Kč. Stejným způsobem je postihován správní delikt u právnických osob nebo podnikajících fyzických. Nadále tak bude postihovat všechna nedovolená zveřejnění osobních údajů Úřad pro ochranu osobních údajů.

4.4 Charakteristika opatření ukládaných dětem mladším 15 let

Základním výchozím předpokladem uložení opatření podle § 93 odst. 1 ZSM je prokázání toho, že dítě mladší patnáct let se dopustilo činu jinak trestného, tj. činu, který jinak naplňuje veškeré znaky skutkové podstaty trestného činu vymezeného ve zvláštní části TZ, neboť činem jinak trestným je jen kvůli tomu, že ho spáchala osoba mladší patnácti let. Jde proto o závažné škodlivé činy, které jsou beztrestné jen pro nedostatek zákonem požadovaného věku dítěte. S ohledem na posouzení vhodnosti uloženého opatření, příkládá zákon specifický význam výsledkům pedagogicko-psychologického vyšetření, které by se mělo řádně promítnout do znaleckého posudku. Kvalifikované zpracování takového znaleckého posudku by mělo vytvořit předpoklad pro náležitou volbu vhodného opatření, které bude dítěti mladšímu patnácti let uloženo. Nedílnou součástí takového posudku bude i zpráva mapující osobní, rodinné poměry dítěte v místě jeho bydliště, vypracovaná především orgánem sociálně právní ochrany dětí či službou PMS ČR. Pro případ, že by soud dospěl k závěru, že je třeba uložit opatření ochranného léčení, zákon dále stanoví obligatorní požadavek vyšetření duševního stavu dítěte.

ZSM nestanoví pro ukládání opatření ve smyslu § 93 odst. 1 soudem pro mládež **žádnou dolní věkovou hranici**, a v tomto směru neurčuje okamžik, od něhož lze mít za to, že je trestně neodpovědné dítě schopno spáchat čin jinak trestný dle § 89 odst. 2 ZSM. Základním požadavkem pro užití opatření podle hlavy III. ZSM je vedle spáchání činu jinak trestného, schopnost pachatele uvědomit si smysl a účel přijatých opatření, to vše s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti. I přesto, že nelze a priori stanovit obecnou dolní hranici, diplomantka se domnívá, že to neznámá, že činu jinak trestného se může dopustit jakkoliv staré dítě a že opatření lze uložit i vůči dítěti velmi nízkého věku. V ostatních případech nelze opomenout znění § 3 odst. 3 ZSM, v němž je kladen požadavek při ukládání opatření na jejich přiměřenost.

Druhy opatření, které lze uplatnit v reakci na činy jinak trestné, spáchané trestně neodpovědnými dětmi, tj. mladšími patnáct let a trestně neodpovědnými mladistvými jsou taxativně vymezeny v § 93 odst. 1 ZSM a nelze je žádným způsobem rozšiřovat, a to ani s

poukazem na účel ZSM. Proto také je vyloučeno uložit této skupině dětí opatření zabráni věci nebo jiné majetkové hodnoty nebo zabezpečovací detenci. Z hlediska časové působnosti ZSM platí, že dítěti mladšímu patnáct let lze uložit pouze takové opatření, které dovoluje uložit zákon účinný v době, kdy se o činu jinak trestném rozhoduje. Jedná se podle aktuální zákonné úpravy o:

- Výchovné povinnosti
- Výchovné omezení
- Napomenutí s výstrahou
- Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- Dohled probačního úředníka
- Ochranné léčení⁶⁵

K potřebné diferenciaci a individualizaci reakce na spáchané činy jinak trestné i na osobní poměry dětí, které se jich dopustily, může velice efektivně přispět vhodná kombinace různých opatření. Soud pro mládež však rozhoduje jen o uložení z opatření ve smyslu § 93 ZSM nebo upuštěním od uložení opatření podle § 93 odst. 10 ZSM, aniž by konstatoval vinu dítěte. Tento čin je pak pouze popsán v odůvodnění rozsudku. ZSM neobsahuje v hl. III. ucelenou právní úpravu ukládání opatření v reakci na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnáct let. Jediným subjektem oprávněným přijímat opatření podle hlavy III. ZSM vůči trestně neodpovědným dětem je soud pro mládež. V řízení podle hlavy III. ZSM na rozdíl od trestního řízení není možné uplatnit žádný z tzv. odklonů od standardního řízení a je vyloučeno rozhodnout o přijetí jakéhokoliv opatření v průběhu řízení mimo meritorní rozhodnutí ve věci samé. Občanské soudní řízení totiž daný způsob řešení věci mimo jednání ani možnost přijmout nějaká opatření v průběhu řízení nezná.⁶⁶

Závěrem lze tedy shrnout, že veškerá opatření podle hlavy III. ZSM jsou přijímána, aniž by ve výrocích rozhodnutí byla určena doba jejich trvání. Některá z těchto opatření jsou takové povahy, že trvají do doby jejich splnění, čímž také končí opatření ukládající dítěti

65 Jelínek, J. a kol.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009, str. 1145

66 [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: [http://www.beck-online.cz/bo/document-](http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembrgfpwk232geytslttmjptembqgnptemjyl5ygmajt&conversationId=626790)

[view.seam?type=html&documentId=nnptembrgfpwk232geytslttmjptembqgnptemjyl5ygmajt&conversationId=626790](http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembrgfpwk232geytslttmjptembqgnptemjyl5ygmajt&conversationId=626790)

určité jednorázové povinnosti a opatření vykonávaná po předem stanovenou dobu. Mezi ně patří např. opatření spočívající v povinnosti absolvovat určité výchovné programy ve střediscích výchovné péče.

4.5 Použití občanského soudního řádu

Jak již bylo zmíněno výše, řízení před soudem pro mládež ohledně činů dětí mladších patnácti let, je **občanským soudním řízením resp. civilním řízením**, a to tzv. nesporným řízením, které vychází z právní úpravy řízení ve věcech péče o nezletilé, upraveného v § 176 a násl. OSŘ. Stejně jako ostatní nesporná civilní řízení je ovládáno **zásadou oficiality a zásadou vyšetřovací**. Soud je povinen zkoumat, zda návrh na zahájení řízení vykazuje všechny zákonné a potřebné náležitosti a zda je důvodný.⁶⁷

Důvodnost podaného návrhu dle názoru diplomantky vyplývá z charakteru skutků, kterého se nedospělec dopustil a který je dokumentován v přílohovém vyšetřovacím spise. V § 90 ZSM však není řešeno hledisko věku pachatele činu jinak trestného. Autorka diplomové práce považuje za naprosto nevhodné, aby návrhy tohoto typu byly podávány u dětí předškolního věku, jejichž rozumová a mravní vyspělost jim nepochybně neumožňuje chápat smysl celého řízení. Souhlasí proto s názorem, že návrhy by měly být podávány u dětí školou povinných, nejlépe však u starších dvanácti let a s přihlédnutím k rozumové, mravní a citové vyspělosti dítěte.

K efektivnímu projednání činu je nepochybně třeba, aby k nařízení jednání soudem pro mládež došlo v co nejkratší době od spáchání činu jinak trestného, neboť pokud je věc projednávána před soudem po delší době, nemůže již takové projednání činu být efektivní a pro dítě již není aktuální s ohledem na rychlé vyspívání dítěte v tomto věku.

4.6 Praktická část

V této kapitole autorka diplomové práce popíše průběh konkrétního řízení před Obvodním soudem pro Prahu 2, vedené pod sp. zn. *1Rod 3/2012*, jehož se osobně účastnila v rámci své stáže v advokátní kanceláři.

Advokátka byla na základě usnesení ze dne 22. 3. 2012 č. j.: *1Rod 3/2012* ustanovena dle § 37 odst. 2 zákona o rodině opatrovníkem, a to ve věci zastupování v řízení o uložení

⁶⁷ In Státní zastupitelství č. 2012/3 str. 39

opatření podle ustanovení § 90 odst. 1 zákona č. ZSM, vedeném u výše citovaného soudu. Z důvodu zákonné povinnosti mlčenlivosti nejsou klient a jeho zákonní zástupci blíže identifikováni.

Účastníky řízení byli:

- *nezletilý,*
- *matka,*
- *otec,*
- *spolužák - poškozený,*
- *OSPOD - Úřad Městské části Praha 2,*
- *Obvodní státní zastupitelství,*
- *PMS,*
- *dále advokát jako opatrovník.*

4.6.1 Úvod praktické části – návrh státního zástupce

Dne 4. 3. 2012 byl doručen obhájci návrh obvodního státního zastupitelství pro Prahu 2 na uložení opatření dle § 90 odst. 1. ZSM. Státní zastupitelství v návrhu vycházelo z následujících důkazů:

Policie České republiky, OŘP II usnesením podle § 159a) odst. 2 TR ve spojení s § 11 odst. 1 písm. d) TR projednávanou věc odložila, neboť trestní stíhání nebylo přípustné z důvodu nedostatku věku pachatele, nezletilého. Nezletilý se dopustil daného skutku tím, že dne 13. 10. 2011 v době od 15:30 do 15:45 hodin v Praze 2, na volně přístupném prostranství před základní školou v ulici Vratislavova 13 napadl údery pěstí do obličeje svého bývalého spolužáka, jehož následně povalil na zem, kde jej pak v době, kdy poškozený již seděl na zemi a nijak se aktivně nebránil, udeřil ještě nejméně dvakrát do obličeje, čímž mu způsobil hematom a edém dolního víčka levého oka a jeho zhmoždění, včetně poškození tkání očníce tohoto oka, dále zhmoždění malíku pravé ruky, což si vyžádalo ošetření na Klinice dětské chirurgie a traumatologie s podezřením na otřes mozku a zlomeninu malíku pravé ruky,

příčemž poranění si vyžádala přibližně týden v domácím ošetřování. Vzhledem k tomu, že nezletilý si byl a je vědom protiprávnosti takového jednání, jednalo se o čin jinak trestný.

Typické pro řízení dle zákona ve věci mládeže je, že v průběhu ústního jednání **neprobíhá klasické dokazování**. Pouze součástí návrhu státního zástupce je uveden výčet důkazů, který je čten v ústním jednání, a na základě nichž byl mladistvý postaven před soud. Státní zástupce z dostupných materiálů svůj návrh odůvodnil s tím, že pokud jde o rodinné a výchovné prostředí nezletilého, ze zprávy sociální pracovnice Úřadu městské části Prahy 2 vyplývá, že nezletilý je veden v jejich evidenci od roku 2007 v souvislosti s řešením podezření ze šikany, které se nezletilý měl dopustit (nebylo prokázáno). Dále byl konstatován rodinný stav. Nezletilý žije s rodiči a třemi sourozenci, otec však často pobývá v zahraničí a péči o rodinu a čtyři děti zajišťuje matka sama. Nezletilý navštěvuje 9. třídu ZŠ Resslerova, jeho prospěch je průměrný, učení jej nebaví. Z chování měl vždy jedničku. Po ukončení povinné školní docházky chce nastoupit do učebního oboru kuchař-číšník. Ve volném čase se věnuje hokeji, rekreačně hraje fotbal. Podle matky je nezletilý spíše mírně introvertní, doma pomáhá a dodržuje dohody. Sociální pracovnice provedla s nezletilým pohovor, při kterém nezletilý uvedl, že si uvědomuje nevhodnost celé situace, mrzelo ho, že poškozený brečel, když z místa odcházel. To, co uvedl u ředitele, nebyl jeho nápad, zpětně jej celá věc velmi mrzí. Poškozenému se již omluvil a dále spolu kamarádí. OSPOD dohodl s nezletilým kontinuální spolupráci, přičemž za souhlasu nezletilého i jeho matky bude tento pravidelně docházet na tamní oddělení.

Ze spisového materiálu vyplývalo, že nezletilý se dopustil činu jinak trestného, který naplňoval znaky skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví ve stadiu pokusu a výtržnictví dle § 21 odst. 1, § 146 odst. 1 odst. 2 písm. b) TRZ. Jeho chování do té doby nebylo zcela bezvadné, ale OSPOD dosud nemusel řešit žádný jeho prohřešek proti společenským pravidlům. Nezletilý si navíc podle vlastních slov uvědomil nevhodnost svého chování a poškozenému se omluvil, z čehož lze usuzovat na jeho sebereflexi a přijetí odpovědnosti za své činy. Nezletilý rovněž souhlasil také s pravidelnou spoluprací se sociální pracovníci, což je další předpoklad k tomu, aby již nedošlo k nějakému dalšímu excesu v jeho chování. Při zvážení všech okolností případu, jakož i rodinného a výchovného prostředí nezletilého dospěl státní zástupce k závěru, že vhodným opatřením by bylo uložení napomenutí s výstrahou ve smyslu § 93 odst. 1 písm. c) ZSM. Státní zástupce poté v závěru svého písemného návrhu navrhnul vydání tohoto rozsudku:

I. *Nezletilému se podle ustanovení § 93 odst. 1 písm. c) ZSM ukládá napomenutí s výstrahou.*

4.6.2 Ústní jednání dne 14. 5. 2012

Dne 14.5.2012 ve 14:30 bylo zahájeno ústní jednání. Přítomni byli samosoudce, státní zástupce, protokolující úřednice, nezletilý, oba rodiče, opatrovník-advokát, PMS a OSPOD. Po poradě s ustanoveným opatrovníkem a poučení bylo přistoupeno k výslechu nezletilého, který se vyjádřil, že k věci bude vypovídat. K projednávané věci nezletilý uvedl, „*jsem si vědom, že jsem se s tím klukem popral, bylo to proto, že den předtím napadl moji mladší sestru. Já jsem si to s ním chtěl vyříkat a dopadlo to tak, že jsme se poprali. Trochu jsem se neudržel. Víím, že to není správné řešení sporu a uvědomuji si, že by se člověk mohl dostat do velkých životních problémů. Já sám nejsem typem, který by se pral, ale rozzlobilo mě, že napadl moji mladší sestru. Jinak ve škole nemám problémy, hlásím se na učební obor kuchař, práce mne bude bavit, protože rád vařím. Nechci, aby se někdy vícekrát, něco podobného opakovalo. Taký víím, že rodiče kamaráda chtěli nějaké peníze“.* K dotazu opatrovnice: „*Kamarádovi jsem se omluvil ve škole hned, jak jsme se potkali. Myslím, že je náš kamarádský vztah mezi námi opět v pořádku.*“ Poté bylo přistoupeno k výslechu matky, která se podrobně vyjádřila k dané situaci, chování nezletilého aj. Po krátkém výslechu všech stran byl ze strany samosoudce přednesen rozsáhlý a velmi výchovný proslov o eventuálním dopadu na nevhodné chování nezletilého za situace, která by nastala v případě, že by v době skutku nezletilý dovršil zletilosti. Dále se samosoudce zaměřil na motivaci jednání nezletilého a snahu ho podpořit v jeho sportovních aktivitách a zájmech. Poté bylo přistoupeno k závěrečným návrhům, přičemž PMS, která odkázala na písemnou zprávu ve spise a zdůraznila, že je přesvědčena o pozitivním vlivu výchovného programu Lata a o tom, že rodina je schopna zajistit potřebné výchovné působení. Státní zástupce setrval na svém původním písemném návrhu a navrhoval napomenutí s výstrahou. OSPOD se rovněž přikláněl k návrhu PMS a odkázal se na písemné vyhotovení ve spise. Opatrovník ve svém závěrečném návrhu požadoval, aby soud upustil od potrestání, neboť byl přesvědčen, že samotné projednání před soudem bylo dostačující. Ve svém návrhu vyzdvihl, že k soudu se dostavil malý drobný chlapec, který zcela vážně projevil upřímnou lítost nad svým jednáním a zaujal nad svým chováním sebereflexi. Další vliv mělo výchovné působení matky a v neposlední řadě motiv, který vedl k chování nezletilého (ochrana své mladší sestry). Vzhledem k tomu, že samosoudce dostatečně poučil nezletilého, opatrovník navrhl, aby samosoudce upustil od uložení opatření, neboť byl přesvědčen, že samotné projednání před

soudem bylo dostačující, jestliže se jednalo o zcela mimořádné vybočení z jinak řádně vedeného života ze strany nezletilého. Nezletilý i rodina se navíc k celé věci postavili tím správným směrem. Opatrovník proto vyjádřil přesvědčení, že rodina zvládne situaci sama.

Následně bylo vyhlášeno

usnesení:

„Jímž dle ustanovení § 93 odst. 10 ZSM upouští soudce rozhodující ve věci nezletilých od uložení opatření ve vztahu k nezletilému, neboť projednání činu před státním zástupcem a soudem, je dostačující“.

Po vysvětlení významu takového rozhodnutí a poučení o opravných prostředcích strany uvedly, že se vzdávají práva odvolání. Rozhodnutí tak nabylo právní moci dnem vyhlášení usnesení.

4.6.3 Stanovisko diplomantky

Dle názoru diplomantky řízení proběhlo zcela v souladu se zákonem o ZSM. Státní zástupce návrh na zahájení řízení podal do 30 dnů od doby, kdy se o činu dozvěděl. Soud pro mládež poté nařídil jednání po necelých dvou měsících od podání návrhu, čímž byla respektována zásada rychlosti řízení. K jednání se dostavili všichni předvolaní účastníci. Soudce pro mládež výslech prováděl neformálním způsobem, při němž navázal s dítětem „kamarádský“ kontakt, ale zároveň působil velmi výchovně, přesvědčivě a s respektem. Soud pro mládež zjišťoval, zda jednání, kterého se nezletilý dopustil, vyústilo z rodinného prostředí, či zda se jednalo o náhodný excés ze strany dítěte. Celé jednání probíhalo bez průtahů a se vší vážností. Diplomantka si však nedovede představit, že by takové řízení mělo probíhat s dítětem ve věku šesti či osmi let, které by se dopustilo např. drobného poškození cizí věci. Diplomantka je tak názoru, že by bylo vhodné v zákoně o ZSM stanovit věkovou hranici delikventů, od které by teprve bylo možno podávat uvedené návrhy. Diplomantka rovněž považuje za vhodné, aby povinnost státního zástupce u těchto návrhů byla stanovena fakultativně, a to s ohledem na povahu a míru škodlivosti protiprávního jednání nedospělců. Diplomantka je také názoru, že popis jednání, kterého se nedospělec dopustil, odpovídalo spisovému materiálu a skutku, pro který byl státním zástupcem podán návrh.

5 ZPŮSOBY ŘÍZENÍ A ALTERNATIVNÍ DRUHY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ APLIKOVATELNÉ V ŘÍZENÍ S MLADISTVÝMI

5.1 Obecná charakteristika odklonů

V obecném smyslu se jak v české, tak zahraniční odborné literatuře, hovoří o odklonu jako o „odklonu od uvěznění“ nebo-li „*diversion from custody*“, jindy pouze v užším smyslu jako o odklonu od trestního řízení, a to buď ve formě úplného odchýlení mimo rámec trestního řízení, nebo odchylky od standardní formy trestního řízení. Myšlenka odklonu vzešla z toho, že samotné trestní stíhání může mít pro stíhaného nepříznivé důsledky, a to i pro osobu, která je v konečném důsledku zproštěna obžaloby. Proto psychologické dopady na obviněného, jakož i sociální a ekonomické důsledky řízení, mohou být vyváženy pouze v případě, kdy evidentní potřeba stíhat převažuje nad možností vyřídit věc jinými způsoby.⁶⁸ Rovněž neexistuje žádný nevyvratitelný důkaz, že obžaloba, rozsudek a odsouzení představují nejefektivnější prostředky pro předcházení další trestné činnosti. Tyto instituty ve formě odklonů lze do jisté míry chápat jako opatření, která na rozdíl od destruktivního trestu představují pozitivní reakci na trestný čin, který je určen pro méně narušené pachatele, u nichž svoji roli hraje podpora PMS. Odklonem od standardního trestního řízení před soudem je i trestní příkaz, který se zcela od běžných procesních odklonů liší, proto by diplomantka nevyloučila pozitivní působení i jiných subjektů než pouze PMS. K vymezení pojmu odklon musí přistoupit ještě další znak, který spočívá v tom, že tento institut je možné pojímat jako určitý způsob mimosoudního vyřízení věci, jehož účelem není potrestání pachatele.

Právní úprava odklonů je vymezena v § 68 - 71 ZSM, kde jsou vyjmenovány odklony jako zvláštní druhy řízení v § 69 odst. 1 ZSM, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání, § 69 odst. 2 ZSM upravuje podmíněné odložení návrhu na potrestání. Odklony jsou dále v TŘ upraveny v hlavě XII, v ustanovení § 307 a násl. TŘ podmíněné zastavení trestního stíhání, v § 309 – 314 TŘ narovnání a trestní příkaz je upraven v ustanoveních § 314c – 314g TŘ. Vedle těchto odklonů je v praxi méně využívaným odklonem dočasné odložení trestního stíhání, upravené v ustanovení § 159b TŘ, u něhož se však jedná o mezitímní rozhodnutí.

68 Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, str. 43

5.2 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání je upraven v § 307 - 308 TR. Byl jako jeden z tzv. odklonů v trestním řízení do TR zaveden novelou provedenou zákonem č. 292/1993 Sb. a až do roku 2009 zůstala jeho právní úprava nezměněna. V souvislosti s přijetím trestního zákoníku došlo k zavedení kategorizace trestných činů, a tím i k vymezení aplikace podmíněného zastavení trestního stíhání výhradně na přečiny. Rozšířila se tím možnost jeho aplikace u všech trestných činů nedbalostních.

Smyslem tohoto odklonu je snaha k urovnání vzniklého konfliktního stavu mezi pachatelem a jeho obětí. Účelem je pak dočasné zastavení probíhajícího trestního stíhání za předpokladu, že jakmile obviněný vyhoví zákonným požadavkům, bude jeho trestní stíhání zastaveno definitivně. Tímto odklonem upřednostňuje zákonná úprava zájem na vyřešení konfliktu před represí.

Tento odklon je možné aplikovat pouze za předpokladu, že se jedná o přečin, obviněný vyslovil s jeho postupem souhlas a jsou zároveň splněny zákonné požadavky spočívající v tom, že obviněný se k činu doznal, nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným uzavřel dohodu o způsobu její úhrady či projevil snahu nebo opravdový zájem, který směřuje k uzavření takové dohody. V případě, že činem došlo k bezdůvodnému obohacení, je základním požadavkem vydání takového bezdůvodného obohacení či jiný způsob směřující k jeho vydání. Základním požadavkem rovněž je, že takové rozhodnutí lze považovat za dostačující vzhledem k okolnostem případu, osobě obviněného a jeho dosavadnímu životu, který vedl. Pokud soud či státní zástupce dospěje k závěru, že využití takového institutu je zcela namístě, zaváže se obviněný během zkušební doby, že se zdrží určité činnosti v souvislosti, s níž se dopustil přečiny a souběžně složí na účet soudu či státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu. Zkušební doba u podmíněného zastavení trestního stíhání je stanovena v délce šesti měsíců až dvou let. Pokud se má však obviněný zdržet určité činnosti, je zákonem stanovena zkušební doba v délce šesti měsíců až pěti let. O podmíněném zastavení trestního stíhání soud či státní zástupce rozhoduje usnesením, proti kterému může obviněný a poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek. Toto právo též vzniká i státnímu zástupci za předpokladu, že o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodl soud. V případě, že obviněný v průběhu zkušební doby vedl řádný život a vyhověl všem uloženým podmínkám, soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodne usnesením, že se obviněný osvědčil.

5.3 Podmíněné odložení návrhu na potrestání

Ustanovením § 179g TŘ, které bylo do TŘ vřazeno jeho novelou zákona č. 283/2004 Sb., bylo umožněno státnímu zástupci ve zkráceném přípravném řízení rozhodnout o podmíněném odložení návrhu na potrestání. Na místo podání návrhu na potrestání, je nyní státní zástupce oprávněn za podmínek uvedených v § 307 TŘ rozhodnout o tom, že se podání návrhu na potrestání podmíněně odkládá, a to za splnění podmínek, že pachatel se k činu doznal, nahradil škodu, pokud byla činem nějaká způsobena, eventuálně uzavřel dohodu o náhradě škody či učinil jiné kroky směřující k vypořádání se s poškozeným, a že s podmíněným odložením podání návrhu na potrestání vyslovil souhlas. Proti výše citovanému rozhodnutí může podezřelý a poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek, a to do tří dnů od doručení rozhodnutí. „V rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání nebo o podmíněném zastavení trestního stíhání, v souvislosti s kterým se mladistvý zavázal zdržet se po zkušební dobu určité činnosti nebo složil peněžitou částku určenou státnímu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, se stanoví zkušební doba na šest měsíců až dva roky eventuálně až pět let“.⁶⁹

Pokud se podezřelý ve zkušební době neosvědčí, státní zástupce nařídí policejnímu orgánu, aby zahájil trestní stíhání a dále postupoval podle hlavy X., § 179f odst. 2 písm. b) TŘ. Pro opačný případ je však třeba vyloučit možnost, aby při kladném rozhodnutí o osvědčení bylo možno takového pachatele trestně stíhat pro týž skutek. Proto se i s tímto institutem spojují účinky překážky trestního stíhání § 11a písm. b) TŘ.

ZSM tento institut sice v ustanovení § 69 a násl. ZSM o druzích zvláštních způsobů řízení neuvádí, avšak jeho užití výslovně ani nezakazuje, jak je tomu v případě trestního příkazu v § 63 ZSM. Použití tohoto institutu v řízení proti mladistvým je však dle názoru diplomantky sporné. V řízení proti mladistvým není vyloučeno užití zkráceného přípravného řízení dle § 179a až 179f TŘ a na ně navazujícího zjednodušeného řízení před soudem, ale s ohledem na velmi krátké procesní lhůty by ve zkráceném řízení proti mladistvým takový postup byl v rozporu s účelem ZSM, neboť by se tak zcela vytratil prostor pro výchovné působení na mladistvého, ale i shromáždění kvalitních podkladů pro posouzení jeho osobnosti za součinnosti s PMS.

69 [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=onrf6mrqgazv6mrrhaxhazrhwetcm>

5.4 *Narovnání*

Narovnání je dalším institutem a možností odklonu v trestním řízení, byť v praxi nepříliš často využívaným. V zásadě jde o dohodu mezi obviněným a poškozeným, která vyžaduje schválení a jejím důsledkem je zastavení trestního stíhání, a to při zachování veřejného zájmu vyplývajícího z účelu trestního řízení. Jeho účelem je nejen náhrada škody poškozenému, ale především urovnání vzájemného konfliktního vztahu mezi obviněným a poškozeným. Proto jeho uplatnění bude na místě zejména v případech, ve kterých je trestným činem dotčena převážně soukromá oblast společenských vztahů.⁷⁰ Tento odklon je upraven v § 309 a násl. TŘ. Základní požadavky jsou shodné jako u podmíněného zastavení trestního stíhání. Zákon vyžaduje, aby se jednalo o řízení o přečinu, obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a jeho uložení předpokládá fakt, že pachatel přečinu projevil účinnou lítost, uzavřel dohodu s poškozeným, event. uhradil škodu, kterou svým jednáním způsobil a v neposlední řadě uhradil peněžitou částku obětem trestného činu.

Rozdíl v těchto institutech je minimální, a to zejména, že u podmíněného zastavení trestního stíhání zákon vyžaduje doznání obviněného ke skutku, který mu je kladen za vinu, zatímco u narovnání je vyžadováno prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, které na rozdíl od doznání není důkazem, a nejsou žádné důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno vážně, svobodně a určitě.

Oba tyto odklony jsou velmi významné, neboť umožňují orgánům činným v trestním řízení individuálně rozlišovat mezi pachateli trestné činnosti a před soud stavět pouze pachatele, kteří si to zaslouží. Bohužel však ze statistických údajů vyplývá, že zejména možnost narovnání je využívána zcela mimořádně. Diplomantka je však přesvědčena, že mají svoji zásadní roli a motivují pachatele k tomu, aby se na další trestné činnosti již nepodíleli.

5.5 *Odstoupení od trestního stíhání*

V § 70 a násl. ZSM je uveden další odklon specifický pro řízení v trestních věcech mladistvých, a to *odstoupení od trestního stíhání mladistvého*, který plní obdobné funkce jako ostatní odklony, ale vzhledem ke zvláštnímu přístupu k mladistvým musí být též dbáno naplnění účelu ZSM. Odstoupení od trestního stíhání je jedním ze zvláštních způsobů řízení u

⁷⁰ Stříž, I., Polák, J., Hájek, R.: Trestní zákoník a trestní řád průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 2. díl Trestní řád. Praha: Linde, 2010, str. 845

mladistvých, přičemž lze odstoupit jak v řízení před soudem pro mládež, tak v přípravném řízení, ve kterém rozhodnutí činí státní zástupce. Pro použití tohoto odklonu je třeba, aby byly současně splněny následující zákonné podmínky: 1) *musí jít o provinění dle ustanovení § 6 ZSM, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta;* 2) *chybí veřejný zájem a další trestní stíhání není účelné a 3) potrestání není nutné.*

Vzhledem k tomu, že tento odklon lze použít jen za předpokladu, že spáchání provinění je dostatečně, spolehlivě objasněno a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, zejména vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků takového spáchání provinění, je rovněž velmi důležitý postoj mladistvého k jeho provinění, přičemž musí sám v něm projevit snahu po nápravě. Přitom není důležité, zda taková snaha byla důsledkem jen jeho vlastního rozhodnutí, nebo byla projevena za pomoci jeho rodinných příslušníků, sociálního okolí či OSPOD/PMS. Přestože ZSM stanoví, že k odstoupení od trestního stíhání lze zejména přistoupit v případě, že byla nahrazena škoda, a poškozený s takovým postupem souhlasil, není souhlas poškozeného podmínkou pro rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání mladistvého. Projevený nesouhlas maximálně může orgánům činným v trestním řízení signalizovat pochybnosti o tom, zda jsou splněny všechny předpoklady pro postup dle § 70 odst. 1 ZSM. Proto je třeba u poškozeného zkoumat příčinu, která vedla k jeho nesouhlasu. Oproti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a o podmíněném odložení návrhu na potrestání je s rozhodnutím o odstoupení od trestního stíhání spojeno definitivní zastavení trestního stíhání, které po právní moci takového rozhodnutí představuje překážku věci rozhodnuté (*exceptio rei iudicatae*), jež brání opětovnému trestnímu stíhání mladistvého, nebo jeho pokračování pro tentýž skutek. Prohlásí-li mladistvý do tří dnů od doručení usnesení ve smyslu § 70 ZSM, že na projednání trvá, v řízení se pokračuje. O tom je třeba mladistvého poučit. Pravomocné rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání se vede v evidenci rejstříku trestů jako skutečnosti významné pro trestní řízení. Stejně jako výše uvedené odklony bylo zjištěno ze statistických údajů státního zastupitelství, že i tento typ odklonu je využíván zcela výjimečně, ač ze strany advokátů jsou tyto odklony četně navrhovány již na počátku řízení.

6 DE LEGE FERENDA

Problematika hranice trestní odpovědnosti je sice problematikou hmotně právní, nicméně diplomantka se domnívá, že úvahy o snížení hranice věkové trestní odpovědnosti patří do obsahu samotné diplomové práce, neboť otázka zda před soud budou postaveni pachatelé mladší patnáct let je otázkou podstatnou a má vliv na pokračování v trestním řízení či odložení věci a projednání věci dle OSŘ. Snížení věkové hranice na čtrnáct let bylo již jednou v legislativním procesu téměř připraveno, k této zásadní změně však již nedošlo. Je obecně známo, že dnešní mládež dospívá mnohem rychleji, je rozumově a mravně vyspělejší než předchozí generace a neměl by být proto žádný problém, aby i pachatelé trestných činů mladší patnáct let mohli nést trestní odpovědnost. V minulých odborných diskuzích se vedly úvahy o tom, zda obecně snížit trestní odpovědnost na čtrnáct let, s případnými úpravami u vybraných trestných činů i na nižší věkovou hranici. Diplomantka zastává názor, že by věková dolní hranice měla být omezena pro všechny trestné činy bez rozdílu trestného činu na čtrnáct let. Tato problematika úzce souvisí se zásadou zvláštního přístupu při projednávání věci v trestních věcech mladistvých dle § 3 odst. 4 ZSM.

S ohledem na požadavek specializace orgánů činných podle ZSM, soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci PMS projednávající věci mládeže podle ZSM mají být vybíráni z osob, které mají dostatek životních zkušeností a zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží.⁷¹ Diplomantka je přesvědčena, že obdobné zkušenosti by měli mít i další významní nositelé práv a povinností v trestním řízení u mladistvých, a to hlavně v řízení u dětí mladších patnáct let, zejména pak advokáti, kteří jsou ustanoveni v trestním řízení u mladistvých jako obhájci a v řízení u dětí mladších patnáct let jako opatrovníci. Další jejich odborné vzdělávání by měla zajistit Česká advokátní komora prostřednictvím specializovaných seminářů. Informace o absolvovaném semináři ve věci mladistvých a dětí mladších patnáct let by měla být poskytnuta soudům, kde jsou vybraní advokáti zapsáni v abecedním seznamu advokátů či opatrovníků.

Je nepochybné, že správné rozhodnutí justičních orgánů o dalších osudech mladého delikventa je hluboce závislé na zevrubném pochopení charakteru jeho osobnosti v kontextu jeho minulé i aktuální situace. ZSM klade zásadní důraz na přiměřenou individualizaci nápravných postupů, které se mohou prakticky rozvíjet pouze tehdy, jestliže budou k

71 Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, 31s.

dispozici jednak prostředky k těmto nápravným krokům v dostatečném množství a kvalitě, a jestliže bude mít rozhodující orgán přesnou diagnózu delikventa, proto je důležité, aby i posudky, které mají k dispozici pracovníci justice o delikventovi a jeho sociálním zázemí byly kvantitativně i kvalitně zpracovány ve smyslu § 56 ZSM. Diplomantka je přesvědčena, že k naplnění zásady individualizace nápravných postupů, je nezbytné mít k dispozici takové posudky, které budou hlubokou analýzou osobnosti delikventa v jeho sociálním prostoru, to znamená, že budou obsahovat nejen informace např. ze školního prostředí, ale i podrobné informace o rodinném zázemí klienta a jeho postavení v tomto prostředí, stejně tak by měly být známy vrstevnické vztahy delikventa, jeho rodinné vztahy i jeho zájmy. Posudky by proto měly mapovat životní situaci delikventa v takovém rozsahu, aby soudy pro mládež mohly individuálně a spravedlivě o delikventovi rozhodnout.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se převážně zabývá řízením ve věcech mládeže a dětí mladších patnácti let včetně procesního postavení subjektů dle Zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů v České republice, ale i Zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákoníku. Ve své diplomové práci jsem se dále zaměřila na zásady prosazované restorativní justicí a zásady zakotvené v ZSM, na subjekty řízení, řízení ve věcech dětí mladších patnácti let a ochranu jejich soukromí. Přičemž jsem zmínila drobná úskalí, která ZSM přinesl svým zavedením do praxe.

Problematika trestní odpovědnosti, trestání a trestního stíhání mladistvých byla v právní úpravě do roku 2003 součástí tehdy platného trestního zákona a trestního řádu. Tato právní úprava však dostatečným způsobem neodrážela specifické postavení mladistvých v trestním řízení, jejím zásadním nedostatkem byla nedostatečná diferenciacie jejich trestní odpovědnosti, též povah a projevů jimi spáchané trestné činnosti. Jak hmotná, tak i procesní úprava byla koncipována pouze jako výjimka z obecné úpravy a byla zařazena do samostatných oddílů trestního zákona a trestního řádu. Právě věková specifika dospívajících vyžadovala natolik odlišný přístup orgánů činných v trestním řízení, včetně maximálního využívání alternativ trestů odnětí svobody a v zásadě obligatorního zapojení probačních úředníků, že byla hledána cesta vedoucí k přijetí speciálního zákona. Novou právní úpravu pak doporučovala i Rada Evropy. Od 1. ledna 2004 tak začal platit nový ZSM, který v sobě měl zahrnovat jak prvky výchovné, léčebně-ochranné, i takové, které zabezpečují ochranu sociálního okolí prostřednictvím kontroly, dohledu a výjimečně i izolace. Tento zvláštní systém pak předpokládal zřízení specializovaných odborníků, nejen mezi policisty, ale i mezi státními zástupci, soudci a v neposlední řadě i mezi úředníky PMS.

Po uplynutí více než 8 let od nabytí účinnosti ZSM je možno konstatovat, že tato nová právní úprava se v praxi plně osvědčila. Na všech stupních obecných soudů byly zřízeny specializované soudy pro mládež, u státního zastupitelství byly zřízeny specializace formou pokynů obecné povahy nejvyššího státního zástupce. Rovněž u Policie České republiky jsou vyšetřováním trestné činnosti mladistvých a nedospělců pověřováni specialisté. Tento požadavek vyústil ze zásady specializace, která je zakotvena v § 3 odst. 8 ZSM a pojednávám o ní v této diplomové práci. Veškeré osoby zúčastněné na výkonu své moci a zasahující do práv a povinností mladistvých a dětí mladších patnácti let musí mít nejen dostatek zkušeností, ale dle mého názoru je třeba, aby kontinuálně rozvíjeli nadále své odborné znalosti i v neprávních oborech potřebných pro odpovědné zacházení s mládeží např. v oblasti speciální

pedagogiky či psychologie. Stálé vzdělávání soudců, státních zástupců a probačních úředníků zajišťuje již několik let Justiční akademie v Kroměříži. Rovněž i v zahraničních právních úpravách je zcela běžnou záležitostí specializace na práci s mladistvými. Zákon sice požadavek odbornosti výslovně nepřikazuje například obhájci, ovšem dle mého názoru je pak na obhájci, zda v případě jeho ustanovení převezme obhajobu či nikoliv. I zde jsem se zmínila o zavedení speciálního seznamu advokátů, kteří budou speciálně vyškolení pro práci s mladistvými a dětmi mladšími patnácti let.

Neméně zajímavým problémem, byla problematika veřejného projednávání věci. S ohledem na zájem českých médií o trestnou činnost páchanou mladistvými, zejména pak o trestnou činnost násilnou a spojenou např. s distribucí drog, musely soudy řešit v prvních letech účinnosti zákona, vhodnou formu sdělování informací veřejnosti. Uvedenou problematikou se musel zabývat i Ústavní soud ČR ve svém nálezu Pl. ÚS 28/04. Ústavní soud v plénu pak rozhodl, že ustanovení čl. 38 a čl. 17 LZPS nezakládají neomezená práva na veřejné projednání věci, resp. na informace. V obou případech bylo ponecháno na zákonodárci, do jaké míry právo na veřejné projednání věci zákonem omezí. Ústavní soud v tomto rozhodnutí přinesl důležitý závěr, že obecné právní vědomí tradičně vnímá právo na veřejné projednání věci jako nástroj veřejné kontroly justice.⁷² Tento pohled se u nás tradoval již z dob Rakouska – Uherska. Ústavní soud však judikoval, že veřejné projednání věci je základním právem účastníka řízení a nikoliv právem soudu či soudce. Současně však soud konstatoval, že se ještě nesetkal s případem, kdy mladistvý by se domáhal ochrany svého práva na veřejné projednání věci dle čl. 38 odst. 3 LZPS. Protože, k ochraně soukromí mladistvých se váže zásada neveřejnosti, o které se rovněž zmiňuji, a kterou je ovládáno projednávání řízení před soudem, jedná se tak o zákonnou výjimku z ústavní zásady zakotvené v čl. 96 odst. 2 Ústavy a čl. 38 odst. 2 LZPS ve spojení s ustanovením § 6 odst. 1 zákona o soudech a soudcích.

Podle názoru Ústavního soudu je ZSM důsledně podřízen zájmům mladistvých a činí tak s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost. Je zcela evidentní, že zákonodárce při tvorbě zákona chtěl minimalizovat stigmatizaci mladistvých z probíhajícího řízení a chránit je před škodlivými vlivy vnějšího prostředí a publicity. Proto zákon určuje, aby identifikace pachatele v těchto případech byla vyloučena a aby výchovná činnost soudu byla zaměřena na informace týkající se skutkových zjištění a jejich právního posouzení, nikoliv na osobu

72 Rozhodnutí Ústavního soudu č. Pl. US 28/04

mladistvého pachatele. Neshledal proto v zákoně rozpor mezi právem na informace a právem na ochranu soukromí trestně stíhaných mladistvých a ponechal tak v platnosti § 54 odst. 3 ZSM.

Z obsahu práce lze učinit závěr, že přijetím ZSM byl učiněn správný krok do budoucnosti, který klade důraz na vyváženou a spravedlivou reakci společnosti na trestné činy mladistvých. Smyslem tohoto zákona bylo snížení kriminality mládeže, dále snížení její závažnosti a také speciální vymezení reakce státu na trestnou činnost mladistvých, a to vše za předpokladu, že budou dodrženy veškeré zákonné požadavky, jako je ochrana soukromí mladistvých, zásada specializace aj. Je však nutné, aby se tento zákon dostal do plného vědomí všech těch, kterých se bezprostředně týká, tj. dětí a mladistvých a samozřejmě jejich zákonných zástupců, a aby se stal součástí právního vědomí celé společnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

LZPS	<i>Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16.12.1992 jako součást ústavního pořádku České republiky č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.</i>
OSPOD	<i>Orgán sociálně právní ochrany dětí</i>
OSŘ	<i>zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů</i>
PMS	<i>Probační a mediační služba ČR</i>
TZ	<i>zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů</i>
TRZ	<i>zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů</i>
TŘ	<i>zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů</i>
Úmluva	<i>Úmluva o právech dítěte z roku 1989, Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.</i>
ZPMS	<i>zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů</i>
ZSM	<i>zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů</i>
ZTSM	<i>zákona č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží</i>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Monografie

Jelínek, J.: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 3. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2012

Jelínek, J.: Trestní právo procesní. 2. aktualizované vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 9. 2011. Praha: Leges, 2011

Jelínek, J.: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009

Jelínek, J. a kolektiv: Trestní zákon a trestní řád, Praha: Linde, 2008

Jelínek, J., Melicharová, D.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Praha: Linde, 2004

Jelínek, J. a kolektiv: Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009

Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kolektiv: Trestní právo procesní. Praha: Aspi, 2008

Čírtková, L.: Forenzní psychologie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2004

Fenyk, J.: Trestní zákoník a trestní řád průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha: Linde, 2010

Hendrych, D. a kolektiv: Právnický slovník, 2. rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2003

Chromý, J.: Kriminalita páchaná na mládeži. Praha: Linde, 2010

Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kolektiv: Kurs trestního práva, trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007

Novotný, F., Růžička, M. a kolektiv: Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád související předpisy (komentář). Praha: Eurounion, 2002

Lortie, S., Polanski, M., Sotolář, A., Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Příručka Ministerstva spravedlnost ČR. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců a Ministerstvo spravedlnosti Kanady, 2000

Schillerová, I.: Právní postavení mladistvých. Praha: Eurolex Bohemia, 2004

Schelleová, I., Schelle, K.: Soudnictví historie, současnost a perspektivy. Praha: Eurolex Bohemia, 2004

Stříž, I., Polák, P., Fenyk, J., Hájek, R.: Trestní zákoník a Trestní řád – průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou, 2.díl – Trestní řád. Praha: Linde, 2010

Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád. Komentář. I. díl. Praha: C.H. Beck, 2008

Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007

Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušková, M., Šámalová, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011

Večerka, K. a kolektiv: Mládež v kriminologické perspektivě. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009

Zákony

Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 284/1993 Sb. o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 85/1996 Sb. o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

Odborné články, časopisy

Jelínek, J.: K trestní odpovědnosti mladistvých. In Kriminalistika 2005/2, str. 125-131

Jelínek, J.: Soudnictví ve věcech mládeže a změny v trestním řízení. In Bulletin advokacie 2003/11-12. str. 34-50

Jelínek, J.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení. In Kriminalistika 2003/4, str. 251-261

Císařová, D.: Krátké zamyšlení nad teorií a praxí zákona č. 40/2009 Sb. In Soudce 2010/1, str. 19-22

Hrušková, M.: Ochrana soukromí mladistvých a veřejnost řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. In Bulletin advokacie 2007/1, str. 33

Hulmáková, J.: Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech. In Trestně právní revue 2009/12

Jonášová, R.: Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. In Bulletin advokacie 2009/1, str. 52

Válková, H.: Mezinárodní zásady prosazované v oblasti trestního soudnictví nad mladistvými. In Právní rozhledy 1995/6, s. 261-263

Válková, H.: Proč byla reforma trestního soudnictví ve věcech mládeže oddálena a jaké byly její cíle? In Trestněprávní revue 2002/5

Vanduchová, M.: Poslední novely trestního zákona z hlediska trestání mladistvých. In Musil, J., Vanduchová, M.: Pocta Otovi Novotnému k 70. narozeninám. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 358

Zeulová, J.: Několik poznámek k dolní věkové hranici trestní odpovědnosti v České republice, In Časopis pro právní vědu a praxi 1997/3, str. 379 a násl.

Státní zastupitelství 2009/11

Státní zastupitelství 2011/1-2

Státní zastupitelství 2012/3

Trestní právo 2009/5

Internet

Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. [on-line]. [cit.2012-07-20]. Dostupné z: <http://www.portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2886&d/>

Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb. ze dne 20.11.1989 New York. [on-line]. [2012-07-31]. Dostupné z: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:UW-mJJJ0wm4J:www.mvcr.cz/soubor/kriminalita-na-detech-umluva-o-pravech-ditete-pdf.aspx+&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEESj5px4XkJY5JYKo0H-bM7DefmVMU9y7yS-71_KINq9krRteHMNZRLTGsiQmD-qWzP9wM1D7Z4USix5ZEiSgov4Xw_CzeLLt6E6K39_GwVeuVuDFVy3Dy_8_cpTm9Wz119Jv52KD&sig=AHIEtbTtNL7K1zOdJSI91uNuU-aGPAZXZQ

Nejvyšší státní zastupitelství – Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2011. [on-line]. [2012-07-31]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2011/7NZN601-2012-textovacast.pdf

§ 93 zákona č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), účinný od 1. 11. 2011. [on-line]. [2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembrgfpwk232geytslttmjptembqgnptemjy15ygmajt&conversationId=626790>

Nejvyšší státní zastupitelství – Metodické pokyny [on-line]. [cit.2012-07-31]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/rozhodovaci-a-metodicka-innost-nsz/pokyny-obecne-povahy-trestni>

Seznam citovaných rozhodnutí

Usnesení ve věci 1Rod 3/2012 Obvodní soud pro Prahu 2

Rozhodnutí Ústavního soudu č. Pl. US 28/04

Interní materiály

Seznam akreditovaných probačních programů ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se převážně zabývá řízením ve věcech mládeže a dětí mladších patnácti let včetně procesního postavení subjektů dle zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ale i zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Úvodem této diplomové práce je historický vývoj, ať už na území Rakouska-Uherska či na území České republiky po roce 2003. Jejím průřezem je výklad některých stěžejních pojmů a zásad, které jsou zásadní pro interpretaci a aplikační praxi samotného zákona.

V diplomové práci nebylo možné opomenout kapitolu týkající se institutu odklonů. Použití odklonů je pro české trestní právo stále novým fenoménem a v aplikační praxi je méně využíváno (na rozdíl od trestů spojených s odnětím svobody).

Jak v obecné charakteristice řízení nad mladistvými, tak u dětí mladších patnácti let je zmíněna ochrana soukromí mladistvých s důrazem na poskytování informací v případech, kdy pachatelem či obětí trestného činu je osoba mladší patnácti let. Zde se klade důraz na to, zda takovým postupem není porušeno ústavní právo na veřejné projednání věci.

Dále je práce věnována řízení týkajícího se dětí mladších patnácti let, za použití občanského soudního řádu, včetně vymezení role obhájce jako nutné obhajoby s praktickým příkladem, který popisuje diplomantka od ustanovení obhájce po vynesení rozhodnutí soudu pro mládež.

Závěr práce je věnován třem stěžejním úvahám diplomantky, kde diplomantka spatřuje drobná úskalí zákona o soudnictví ve věcech mládeže, případně změnám, které by navrhovala. Přičemž klade důraz na rovné postavení všech stran, tedy pokud je zde požadavek na školení a přípravu s mladistvými či dětmi mladšími patnácti let u orgánů rozhodujících ve věci samé. Je třeba, aby takové školení bylo zajištěno i pro obhájce či opatrovníky v případě jejich ustanovení, a to prostřednictvím České advokátní komory, resp. jiné instituce v případě opatrovníků. Poslední úvaha je zaměřena na naplnění zásady individualizace nápravných postupů, kdy je nezbytné mít k dispozici takové posudky, které budou hlubokou analýzou osobnosti delikventa v jeho sociálním prostoru a budou tak objektivní pro kvalitní a spravedlivé rozhodnutí ve věci.

SUMMARY

This thesis mainly deals with the procedures concerning the youth and children under fifteen years old, including the procedural status of subjects according to Act No. 218/2003 Coll. Youth on liability for unlawful acts of Juvenile Justice and amending certain acts (Act on Juvenile Justice), but the Act No. 40/2009 Coll., Penal Code.

Introduction of this thesis is the historical development, both within Austria-Hungary or the Czech Republic after 2003. Its cross section is the interpretation of certain key concepts and principles that are essential to the interpretation and practical application of the Act itself.

The chapter on the Institute diversions could not be omitted in this thesis. Using detours is still a new phenomenon for Czech criminal law and in the practice of law is still used less (unlike the penalties associated with imprisonment).

It is mentioned both in the general characteristics of control over juveniles and children under fifteen years old, protection of private adolescents with an emphasis on the provision of information in cases, where the perpetrator or victim of the offense is a person under the age of fifteen years old. Here the emphasis is on whether such a procedure does not violate the constitutional right to a public hearing.

The thesis is also devoted to the management concerning children under fifteen years old using the Code of Civil Procedure, including defining the role of advocate as necessary defense with a practical example described by the diplomate from the advocate provision to the judgment of Juvenile Court.

The end of this dissertation is devoted to the three key considerations of the diplomate, where she sees minor pitfalls of Law on Juvenile Justice, or changes that she would suggest. At the same time she emphasizes equality of all parties, in case there is a requirement on schooling and training of juveniles or children under the age of fifteen years old, the authorities deciding the case. It is important to provide such training for advocates or guardians in the event of their provisions, through the Czech Bar Association. The last consideration is directed to the fulfillment of the principle of individuation corrective procedures when it is necessary to have such reports at disposal, which will be a deep analysis of the personality of the offender in his/her social space and will be objective and fair for **equitable decision**.

KLÍČOVÁ SLOVA/KEYWORDS

Trestní soudnictví nad mládeží – juvenile criminal justice

Mladiství – minors

Základní zásady – basic principles